

आशा सरस्वती

1.206

ASHA ARCHIVES

॥म.गी.॥
॥२॥

॥१॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥ अस्य श्री भगवद्गीता माला मंत्रस्य भगवान्वेदव्यास
अधिरनुष्टुप्छंदः श्रीकृष्णः परमात्मा देवता अशोऽन्यान्वशे वस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भाषसे
इति वीजं ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रजेति शक्तिः ॥ अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्ष
यिव्यामि मा शुच इति कीलकम् ॥ नैनं हिंदंति शस्त्राणि नैनं दहति पावक इत्पंगुलाभ्यां
नमः ॥ नवैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुत इति तर्जनीभ्यां नमः ॥ अक्षेद्यो यमदाद्यो य
मक्लेद्यो शोष्य एव वेति मध्यमाभ्यां नमः ॥ नित्यः सर्वगतं स्थाणुरवलो यंसनातन इत्यना
मिकाभ्यां नमः ॥ परपद्मे पार्थरूपाणि शतशो यमसहस्रशः इति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ नाना

॥म.॥
॥३॥

विधानि दिव्यानि नाना वर्णाकृतीनि वेति करतलकर एष्टाभ्यां नमः ॥ नैनं हिंदंति शस्त्रा
णा निहृदया यनमः ॥ नवैनं क्लेदयन्त्याप इति शिरसे स्वाहा ॥ अक्षेद्यो यमदाद्यो यमि
ति शिरसा ये वषट् ॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरितिक वचाय हुं ॥ परपद्मे पार्थरूपाणि ति ने
त्रत्रया यवो वषट् ॥ नाना विधानि दिव्यानीत्यस्त्राय फूट् ॥ श्रीकृष्णाय चैव विनियो
गः ॥ अथ ध्यानम् ॥ पार्थाय प्रतिबोधिता भगवता नारायणेन स्वयं व्यासेन ग्रथिता पु
राणमुनिना मध्ये महाभारते ॥ अद्वैतामृतवर्षिणी भगवती महादशाध्यायिनी मंत्र
त्वामनसा दधामि भगवद्गीते भवद्देवि एतां ॥ १ ॥ नमोस्तु ते व्यासविशालबुद्धेऽहो नारदं

॥ भगवा ॥

॥ २ ॥

दायतपत्रनेत्र ॥ येन त्वया भारत तैलपूर्णः प्रज्वालितो ज्ञानमयः प्रदीपः ॥ २ ॥ प्रपन्नपा-
रिजाताय तोत्रवेत्रैकपाणये ॥ ज्ञानमुद्राय कृष्णाय गीतामृतदुहेवमः ॥ ३ ॥ सर्वोपनि-
षद्गोमावोदोग्धागोपालनंदनः ॥ पार्थो वत्सः सुधीर्भोक्ता दुग्धं गीतामृतं महत् ॥ ४ ॥
वसुदेवसुतं देवं कंसबाणरुमर्दनं ॥ देवकीपरमानंदं कृष्णं वन्दे जगद्गुरुं ॥ ५ ॥ भीष्मद्रो-
णतदाजयद्यजलागांधारनीलोत्पलापात्यग्राहवती कृपेण वाहिनी कर्णेन वेला-
कुला ॥ अश्वत्थामविकलाघोरमकरादुर्योधनावर्तिनी सोमनी रणखलु पाण्डवारण-
नदीकैवर्तकः केशवः ॥ ७ ॥ पारशर्यवचः सरोजसमलंगीतार्थगंधोत्कटं नानारत्नान

॥ रामः ॥

॥ २ ॥

ककेशरं हरिकथासंबोधनावोदितं ॥ लोके सज्जनवदपदेरहरहः पेयीयमानं मुदा भूया-
द्भारतपंकजं कलिमलप्रध्वंसिनः श्रेयसे ॥ ७ ॥ मूकं करोति वाकालं पशुं लंघयते गिरिं यत्-
कृपातमहं वंदे परमानंदमाधवम् ॥ ८ ॥ यंत्रलावरुणेन्द्रहृदमस्तु नृवंति दिव्यैस्तु वै-
र्वेदेः सांगवदक्रमोपनिषदेर्गायंत्रियं सामगाः ॥ ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यं-
तियं योगिनोपस्थानं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥ ९ ॥ इति न्यासः ॥ धृतरा-
ष्ट्र उवाच ॥ धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ॥ मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत सं-
जय ॥ १ ॥ संजय उवाच ॥ दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा ॥ आचार्यमुपसंग-

॥ भ. ग. ॥

॥ ३ ॥

म्यराजाववनमब्रवीत् ॥ २ ॥ पश्येतां पाण्डुपुत्राणां माचार्यमहंतीवभूम् ॥ नृणां दुपदपुत्रे
राजवशिष्येणधीमता ॥ ३ ॥ अत्रशूरमहेष्वासाभीमार्जनसमायुधि ॥ युयुधानोविराट
श्वदुपदश्चमहारथः ॥ ४ ॥ धृष्टकेतुश्चोकेतानः काशिराजश्चवीर्यवान् ॥ उरजितकुंति
भोजश्चसैद्यश्चनरुपंगवा ॥ ५ ॥ युधामन्युश्चविक्रान्तउत्तमौजाश्चवीर्यवान् ॥ सोमश्रे
ष्ठोपदेयाश्चसर्वएवमहारथाः ॥ ६ ॥ अस्माकंतुविशिष्टायेतान्निबोधदिजोत्तम ॥ नाय
काममसेनस्यसंतारथंतान्ब्रवीमिने ॥ ७ ॥ भवान्भीष्मश्चकर्णश्चकुपश्चसमितिंजय
ः ॥ ८ ॥ अस्वत्यामाविकर्णश्चसोमदत्तिसत्यैवव ॥ ९ ॥ अन्येववहवःशूरमदर्थेयक्तजीवि

॥ रामः ॥

॥ ३ ॥

ताः ॥ नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वेयुद्धविशारदाः ॥ ५ ॥ अपर्याप्तंतदस्माकंवलंभीष्माभिर
सितं ॥ पर्याप्तंतिदमेतेषांवलंभीष्माभिरसितम् ॥ १० ॥ अयनेषुवसर्वेषुयथाभागमव
स्थिताः ॥ भीष्ममेवाभिरक्षंतुभवंतः सर्वएवहि ॥ ११ ॥ तस्यसंजनेनयन्हर्षंकुहृद्वपिताम
हः ॥ सिंहनादंविनद्योवैः शंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ १२ ॥ ततः शंखाश्चभेर्यश्चपणवान
कगोमुखाः ॥ सहसैवाभ्यहन्तसशब्दमुपलोभवत् ॥ १३ ॥ ततश्चेतैर्हयैर्युक्तेमहतिस्व
दनेस्थितौ ॥ माधवः पाण्डवश्चैवदिव्योशंखौप्रदध्मतुः ॥ १४ ॥ पांडवजन्यंहृषीकेशोदेवदत्तं
धनंजयः ॥ पौंड्रं दध्मौ महाशंखंभीष्मकर्मावकोदरः ॥ १५ ॥ अनंतविजयंराजाकुंतिपुत्रो

॥ भ. ग. ॥
॥ ४ ॥

युधिष्ठिरः ॥ नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥ काश्यपश्च परमेष्वासः शिखंडी वम
हृत्पथः ॥ धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकिश्चापराजितः ॥ दुपदो द्रोण देयाश्च सर्वशः पृथिवी
पते ॥ सौभद्रश्च महाबाहुः शंखानन्दधुः पृथक् पृथक् ॥ १८ ॥ सद्यो यो धार्तराष्ट्राणां हृद
यानि व्यदारयत् ॥ नभश्च पृथिवीं वै वतु मुलोक्य ननादयन् ॥ १९ ॥ अथ अवस्थितान् दृष्ट्वा
धार्तराष्ट्रान् कपिध्वजः ॥ प्रवृत्ते शस्त्रसंपाते धनु रघम्य पाण्डवः ॥ २० ॥ हृषीकेशं तदा
वाक्यमिदमाहुर्महापते ॥ सेनयो रूभयोर्मध्ये रथं स्थापय मे युतः ॥ २१ ॥ यावदेतान्नि
रीक्ष्येहं यो दुःकामानवस्थितान् ॥ कैर्मया सह योद्धव्यमस्मिन्नणसमुद्यमे ॥ २२ ॥ यो

॥ रामः ॥
॥ ४ ॥

त्समानानवेक्ष्येहं य एतेऽत्र समागताः ॥ धार्तराष्ट्रस्य दुर्जिते युद्धे प्रियविकीर्षवः ॥ २३ ॥
संनयत उवाच ॥ एवमुक्त्वा हृषीकेशो गडाकेशेन भारत ॥ सेनयो रूभयोर्मध्ये स्थापयित्वा
रथोत्तमम् ॥ २४ ॥ भीष्मद्रोणप्रमुखतः सर्वेषां वमहीसितां ॥ उवाच पार्थ परंपेतान्
समवेताः कुहूनि ति ॥ २५ ॥ तत्राऽपश्यत्स्थितान् पार्थः पितृनथपितामहान् ॥ आवा
र्यान् मातुलान् भ्रातृन् पुत्रान् पौत्रान्सखीन् सखा ॥ २६ ॥ अमुरान् सुहृदश्चैव सेनयो
रूभयोरपि ॥ तान्समीक्ष्य सकौंतेयः सर्वान् वन्द्युनवस्थितान् ॥ २७ ॥ कपया परया विष्टो
विषादनिदमवसीत् ॥ अर्जुन उवाच ॥ दृष्ट्वा संसृजन्तं कृष्णपुत्रं सुसुपस्थितम् ॥

॥ अगा ॥
॥ ५ ॥

सीदंति मम गात्राणि मुखं च परिचर्यति ॥ वेपथुश्च शरीरे मे रोमहर्षश्च जायते ॥ २५ ॥ गा
राडी वंसं सतेह स्नातृत्वकू वैव परिदहते ॥ न वशक्रो म्य वस्थातुं भ्रमतीव व मे मनः ॥ २६ ॥
निमित्तानि व पश्यामि विपरीतानि केशव ॥ न व श्रेयो न पश्यामि हृत्वा स्वजनमाह
वे ॥ २७ ॥ न कांसे विजयं कल न वराजं मुखानिव ॥ किन्नो राज्ञे न गोविंद किं भोगैर्जी
वितेन वा ॥ २८ ॥ ये वा मयैकां सितं नो राज्यं भोगाः सुखानि वा ॥ तदमेव स्थिता युद्धे प्रा
णां त्यक्त्वा धनानि वा ॥ २९ ॥ आचार्याः पितरः पुत्रास्तथैव व पितामहः ॥ मातुलाः श्वशुरा
व्योत्राः शपालाः सम्बन्धिनस्तथा ॥ ३० ॥ एतान्न ह नु मिच्छामि पुनो विमधुसूदन ॥ अवित्रे

॥ रामः ॥
॥ ५ ॥

लोक्य राज्यस्य हेतोः किंच महीकृते ॥ निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः का प्रीतिः स्याज्जनार्दन ॥ ३५ ॥
पापमेवाश्रयेदस्मान् कृते तानातनायिनः ॥ तस्मान्नाहं विनश्यं ह नुंधार्तराष्ट्रान् स्वगन्ध
वान् ॥ ३६ ॥ स्वजनं हि कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव ॥ यद्यप्येते न पश्यंति लोभोपहत
चेतसः ॥ ३७ ॥ कुलस्य कृतं दोषं मित्रद्रोहे व पातकम् ॥ कथं न ज्ञेयमस्माभिः पापादस्मा
न्निवर्तितुं ॥ ३८ ॥ कुलस्य कृतं दोषं प्रपश्यद्भिर्जनार्दन ॥ कुलस्यैव प्रणश्यंति कुलधर्माः
सनातनाः ॥ ३९ ॥ धर्मं न ह्येकलंकृत्य मधर्मो भिभवत्यतः ॥ अधर्माभिभवात्कुलप्रदुष्यं
ति कुलधियाः ॥ ४० ॥ श्रीगुडुष्टासुवास्मै यनायते वर्णसंकरः ॥ संकरे न रकार्ये व कुलप्राः

॥ भग ॥
॥ ८॥

नां कुलस्य व ॥ ४१ ॥ पतंति पितरो ह्येषां लुप्तपिंडोदकक्रियाः ॥ दोषैरेतैः कुलप्राणां वर्णमंक
रकारकैः ॥ ४२ ॥ उत्साद्यंते जातिधर्माः कुलधर्माश्च शाश्वताः ॥ उत्सन्नकुलधर्माणां मनुष्या
णां जनार्दन ॥ ४३ ॥ नरकं नियतं वा सो भवतीत्यनुशुभम् ॥ ४४ ॥ अहो वत महत्यापं कर्तुं व्यवसिता
वयं ॥ ४५ ॥ यदा ज्यसुखलोभेन हनुं स्वजनमुद्यताः ॥ ४६ ॥ यदि मा मप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपा
णयः ॥ धार्तराष्ट्रारणे हनु सन्नेसे मतरं भवेत् ॥ ४७ ॥ ॥ संजय उवाच ॥ एवमुक्त्वा र्जुनः संख्ये
रथोपस्थ उपाविशत् ॥ विसृज्य सशरं वापं शोकसंविग्नमानसः ॥ ४८ ॥ ॥ ॐ नमो भगवते ॥
भगवद्गीता सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अर्जुनविवादेना

॥ ८॥
॥ ८॥

मप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ संजय उवाच ॥ तं तथा कृपया विष्टमश्रु पूर्णकुले स्रुतं ॥ विधातं
मिदं वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कुतस्त्वा कश्मलमिदं विषमे सप्रप
स्थितम् ॥ अनार्यजुष्टमस्वर्गमकीर्तिकरमर्जुन ॥ २ ॥ त्रैव्यमास्मगमः पार्थ नैतत्त्वय्यु
पपद्यते ॥ सुदृहदयदौर्वल्यं त्यक्तो निष्ठुरं तप ॥ ३ ॥ अर्जुन उवाच ॥ कथं भीष्ममहं संख्ये
दो लं व मधुसूदन ॥ इषुभिः प्रतियोत्स्यामि पूजार्हं वरिष्ठम् ॥ ४ ॥ गुरुहृत्वा हि महानुभा
वा ॥ न श्रेयो भोक्तुं भेक्ष्य मपीह लोके ॥ हत्वार्थकामांस्तु गुरुनिहैव भुंजीय भोगान् रुधि
रप्रदिग्धान् ॥ ५ ॥ न वै नदि प्रकतरन्नो गरीयो यद्वा जयेम यदि वा नो जयेयुः ॥ यानेव ह

॥ भगवा ॥
॥ ७ ॥

त्वानजिजीविषामस्ते वस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्रां ॥ ६ ॥ कार्यं त्वदोषो पहतस्वभावः पृ
क्षामित्वां धर्मसंमूढवेता ॥ यच्छ्रेयस्या निश्चितं ब्रूहि तन्मोक्षिष्यस्ते हं साधि मां त्वां प्रप
न्नं ॥ ७ ॥ न हि प्रपश्यामि ममानुपधाद्यच्छोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणाम् ॥ अवाप्य भू
मावसपत्नमृद्धं राज्यं सुराणामपि बाधिपत्यम् ॥ ८ ॥ संजय उवाच ॥ एवमुक्त्वा हृषीके
शं गुडाकेशः परंतपः ॥ न योत्स्य इति गोविंदमुक्त्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ ९ ॥ तमुवाच हृषीके
शः प्रहसन्निवभारत ॥ सेनयो रूभयो र्मध्ये विषीदंतमिदं वचः ॥ १० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
अणो व्यानन्वणो वस्त्वंप्रज्ञावादांश्च भाषसे ॥ गतासूनगता सूश्च नानुशोचंति पंडिताः ॥

॥ एमः ॥
॥ ७ ॥

॥ ११ ॥ न त्वेवाहं ज्ञातुनाशं न त्वं ने मे जनाधिपाः ॥ न वै वनभविष्यामः सर्वे वयमतः परं ॥ १२ ॥
देहि नोस्मिन् यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ॥ तथा देहांतरप्राप्तिर्दीर्घास्तत्र न मुह्यति ॥ १३ ॥
प्राज्ञास्पर्शास्तु कौनेयया तो ह्यसुखदुःखदाः ॥ आगमापायिनो नित्यास्तांस्ति तिष्ठ
स्वभारत ॥ १४ ॥ यंहिन व्यथयंत्येते पुरुषं पुरुषं भ ॥ समदुःखसुखंधीरं सोम तत्त्वाय
कल्पते ॥ १५ ॥ नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ॥ उभयोरपि दृष्टो तस्तु न योस्त
त्त्वदर्शिभिः ॥ १६ ॥ अविनाशितु तदिदं विद्येन सर्वमिदं ततम् ॥ विनाशमवयस्यास्य न
कश्चित्कर्तुमर्हति ॥ १७ ॥ अंतवंत इमे देहानित्यस्योक्ताः वारीरिणः ॥ अनाशिनो प्रमे

॥भागी॥
॥८॥

यस्य तस्मात्पुद्गलस्य भारत ॥१८॥ य एनं वेत्ति हंतारं यश्चैनं मन्यते हतम् ॥ उभौ तौ न विजा
नीतो नायं हंति न हन्यते ॥१९॥ न जायते म्रियते वाकदा विन्नायं भूत्वा भविता वा न भू
यः ॥ अतो नित्यः ॥ अस्तु तोयं प्रणाली न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥२०॥ वेदा विना शि नं नि
तं य एनमनमव्ययं ॥ कथं स पुरुषः पार्थ कं धातयति हंतिकं ॥२१॥ वासांसि जीर्णानि
यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ॥ तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि सं
याति नवानि देही ॥२२॥ नैनं छिन्दंति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ॥ न वैनं लेदयन्त्या
पो न शोषयति मारुतः ॥२३॥ अहेद्यो यमदाहो यमक्लेद्योऽशोष्य एव च ॥ नित्यः सर्व

॥रामः॥
॥८॥

गतः स्यात्तुरवलोयं सनातन ॥२४॥ अव्यक्तो यमविंशो यमविकारो यमुच्यते ॥ तस्मादे
वं विदित्वैनं नानुशोचि तु महसि ॥२५॥ अथ वैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतं ॥ तथा पितृं म
हाबाहो नैनं शोचि तु महसि ॥२६॥ जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ॥ तस्मादपरिह
र्यैर्येन त्वं शोचि तु महसि ॥२७॥ अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ॥ अव्यक्तनिध
नान्येव तत्र का परिदेवना ॥२८॥ आश्चर्यवत् पश्यति काश्चिदेन माश्चर्यवत् वदति तथैव
वाच्यः ॥ आश्चर्यवच्चैनं मन्यः शृणोति श्रुत्वाप्येनं वेद न वै वकश्चित् ॥२९॥ देही नित्यमवध्यो
यं देहे सर्वस्य भारत ॥ तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचि तु महसि ॥३०॥ स्वधर्ममपि बावे

॥ भगवाः ॥
॥ ५ ॥

स्यनविकं पितुमहं सि॥ धर्मादियुद्धा ये योऽन्यत्सत्रियस्यनविद्यते ॥ ३१ ॥ यदृच्छया वो
पपन्नं स्वर्गं हारमपावतम् ॥ सुखिनः सत्रियाः पार्थ लभन्ते युद्धमीदृशम् ॥ ३२ ॥ अथ
वेत्त्वमिमं धर्मं संग्रामं न करिष्यसि ॥ ततः स्वधर्मं कीर्त्तिवह्निं ब्रह्म पापमवाप्स्यसि ॥ ३३ ॥
अकीर्त्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति तेऽप्यथा ॥ संभावितस्य वा कीर्त्तिर्मरणदतिरिच्यते
॥ ३४ ॥ भयाद्गणादुपरतं मंस्यंते त्वां महारथाः ॥ येषां बलं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघ
वं ॥ ३५ ॥ अवाप्य वा दंष्ट्रं बहून्वदिष्यन्ति तवाहिताः ॥ निन्दन्तस्तव सामर्थ्यं ततोऽः खतरं
नु किं ॥ ३६ ॥ हनो वाशास्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोस्यसे मही ॥ तस्मादुन्निष्ठ कौन्तेय युद्धा

॥ अमः ॥
॥ ५ ॥

यकृतनिश्चयः ॥ ३७ ॥ सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ ॥ ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पा
पमवाप्स्यसि ॥ ३८ ॥ एषा ते भिहिता सांख्ये बुद्धिर्योगे त्विमांश्च गु ॥ युद्धायुक्तो यथा पार्थ क
र्मबंधं ब्रह्मस्यसि ॥ ३९ ॥ नेहा भिक्कमनाशोस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ॥ स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य
त्रायते महतो भयात् ॥ ४० ॥ व्यवसायामिका बुद्धिरेकेह कुरु नन्दन ॥ बहुशगरवास्तुनंता
श्च बुद्धयो व्यवसायिनां ॥ ४१ ॥ यामिमां प्रथितां वा वं प्रवदं त्यविपश्चितः ॥ वेदवाद्गताः
पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः ॥ ४२ ॥ कामात्मानः स्वर्गं परजन्म कर्मफलप्रदं ॥ क्रियावि
शेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति ॥ ४३ ॥ भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तया परतुल्यवेतसाम् ॥ व्यव

॥भगवत्॥
॥१७॥

सायामिकावृद्धिः समाधौ न विधीयते ॥४४॥ त्रेण राय विषया वेदानि त्रैण रापो भवार्जुन ॥
निर्दंदो नित्य सत्वस्थो निर्योगक्षेम आत्मवान् ॥४५॥ यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतो द
के ॥ तावान्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥४६॥ कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु क
दावन ॥ मा कर्मफलहेतुर्भूर्माते संगो त्वकर्मणि ॥४७॥ योगस्यः कुरु कर्माणि संगं
त्यक्ता धनं जय ॥ सिद्धि सिद्धोः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥४८॥ दूरेण ह्यवरं कर्म
बुद्धि योगाद्धनं जय ॥ बुद्धो शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥४९॥ बुद्धि युक्तो जहाती
ह उभे सुकृतदुःकृते ॥ तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलं ॥५०॥ कर्मजं बुद्धि

॥रमः॥
॥१७॥

उक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः ॥ जन्मबंधविनिर्मुक्ताः पदंगच्छन्त्यनामयम् ॥५१॥ यदा
नेमो ह कलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ॥ तदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यं शुभं ॥५२॥ श्रुति
विप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ॥ समाधौ बलवता बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥५३॥
॥ अर्जुन उवाच ॥ स्थितप्रज्ञस्तथा भाषा समाधिस्य स्य केशव ॥ स्थितधीः किं प्रभावे
त किं मासात्तत्र जेत किम् ॥५४॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रजहाति यदा कामान्सर्वान् पार्थ
मनो गतान् ॥ आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥५५॥ दुःखेषु दुर्दिग्गमनाः सु
खेषु विगतस्पृहा ॥ वातरगभयक्रोधस्थितधीर्मुनिरुच्यते ॥५६॥ यः सर्वानभिस्नेह

॥भगा॥

॥१५॥

सत्तयाप्यशुभाशुभम् ॥ नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ ५७ ॥ यदा संहरते वाचं
कूर्मो गानीव सर्वशः ॥ इन्द्रियाणांन्द्रियार्थेष्वस्य प्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ ५८ ॥ विषयाविनिव
र्तने निराहारस्य देहिनः ॥ रसवर्जं रसोप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥ ५९ ॥ यतनो ह्यधिको ते य
पुरुषस्य विद्वन्निवृत्तः ॥ इन्द्रियाणि प्रमाथानि हरन्ति प्रसभं मनः ॥ ६० ॥ तानि सर्वाणि संयम्य
यत्न आशीतमत्सरः ॥ वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥ ध्यायतो विषया
न्पुंसः संगमोऽपजायते ॥ संगोऽसंजायते कामः कामात् क्रोधो भिजायते ॥ ६२ ॥ क्रोधा
द्भवति संमोहः संमोहात्स्मृतिविभ्रमः ॥ स्मृतिभ्रंशो बुद्धिनाशो बुद्धिनाशोऽप्यरण्यपति

॥रमः॥

॥१६॥

॥ ६३ ॥ रागद्वेषविषुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ॥ आत्मवशेषे विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छ
ति ॥ ६४ ॥ प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते ॥ प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठ
ते ॥ ६५ ॥ नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न वा युक्तस्य भावना ॥ न वा भावयतः शान्तिर्यतस्तत्कृतः सु
खं ॥ ६६ ॥ इन्द्रियाणां हिवरतां यन्मनो नु विधीयते ॥ तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवान्धसि
 ॥ ६७ ॥ तस्माद्यस्य मह गृहे निगृहीतानि सर्वशः ॥ इन्द्रियाणांन्द्रियार्थेष्वस्य प्रज्ञाप्रति
ष्ठिता ॥ ६८ ॥ यानि शास्वभूतानां तस्यां जागर्तिसंयमा ॥ यस्यां जाग्रति भूतानि सा निद्राप
श्यतो मुनेः ॥ ६९ ॥ आपूर्यमाणमवलम्बतिष्ठं समुद्रमापः प्रवितन्ति यद्वत् ॥ तद्वत्कामायं प्र

॥ भगवाः ॥

॥ १३ ॥

विशंति सर्वे सशान्तिमाप्नोति न कामकाशः ॥ १० ॥ विहाय कामान्यः सर्वान् उपाश्रितः
ति निस्पृहः ॥ निर्ममो निरहंकारः स शान्तिमधिगच्छति ॥ १० ॥ एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ
नैनां प्राप्य विमुह्यति ॥ स्थिता स्या भूतकालेषु ब्रह्मनिर्वाणमश्नुति ॥ ११ ॥ इति श्रीम
गवामीनाम्पनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे सांख्ययोगो नाम
महिती धो ध्यायः ॥ २ ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ ज्ञायसावेत्कर्मणस्ते ममाशुद्धिर्जनार्दन ॥ त
त्किं कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव ॥ १ ॥ व्यामिश्रेणैव वाक्येन उद्धि मोहयसाव
मेतदेकं वदनिश्चित्य येन श्रेयो हमाप्नुयाम् ॥ २ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ लोके स्मिन्निवि

॥ एमः ॥

॥ १२ ॥

धानि हापराप्रोक्ता मयानघ ॥ ज्ञानयोगेन सांख्यानं कर्मयोगेन योगिनाम् ॥ ३ ॥ न कर्म
णामनारम्भान्नेककर्मपरशो भुते ॥ न वसं न्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥ ४ ॥ न हि क
श्चित्कणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ॥ कार्यते ह्यवशाः कर्मसर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ॥ ५ ॥ कर्मै
न्द्रियाणि संयम्य यः शान्ते मनसा स्मरन् ॥ इन्द्रियार्थान्निभूतात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥
६ ॥ यस्मिन्निन्द्रियाणि मनसो नियम्यारभतेर्जुन ॥ कर्मैन्द्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विधि
यते ॥ ७ ॥ नियतं कुरु कर्म त्वं कर्मजा यो ह्यकर्मणः ॥ शरीरयात्रापिव तेन प्रसिद्धेदक
र्मणः ॥ ८ ॥ यस्तार्थात्कर्मणो न्यत्र लोको यं कर्म बंधनः ॥ तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसंगः ॥

॥भा॥

॥३॥

समावरा॥५॥सहयशांप्रजाःसृष्टापुरोवावप्रजापतिः॥अनेनप्रसविष्यध्वमेववोस्ति
एकामधुक्॥१०॥देवान्भावयतानेनतेदेवाभावयंतुवः॥परस्परंभावयन्तःश्रेयः
परमवाप्स्यथ॥११॥दृष्टान्भोगान्हिदेवादास्यंतेयज्ञभाविताः॥तेर्दत्तानप्रदायेभ्यो
योभुंक्तेस्तेनएवसः॥१२॥यज्ञशिष्टाशिनःसन्तोभुव्यंतेसर्वकिल्बिषेः॥भुंजतेतेत्वर्धं
पापायेपवंत्पात्मकारणात्॥१३॥अन्नाद्भवन्तिभूतानिपर्जन्यादन्नसंभवः॥यज्ञाद्भ
वतिपर्जन्योयज्ञःकर्मसमुद्भवः॥१४॥कर्मब्रह्मोद्भवंविद्धिब्रह्मास्वरसमुद्भवं॥तस्मात्सर्व
गतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितं॥१५॥एवंप्रवर्तितं वक्तुं नानुवर्तयतीहयः॥अथापुरिद्धि

॥रामः॥

॥३॥

यारामोमोक्षं पार्थ स जीवति॥१६॥यस्त्वात्सरतिरेवस्यादात्मतमश्चमानवः॥आत्म
न्येवचसंतुष्टस्तस्यकार्यंनविद्यते॥१७॥नेवतस्पृहतेनार्थोनाकृतेनेहकश्चन॥नया
स्यसर्वभूतेषुकश्चिदर्थव्यपाश्रयः॥१८॥तस्मादसक्तःसततंकार्यकर्मसमावरा॥अ
सक्तो ह्यावरकर्मपरमाप्नोतिहरुषः॥१९॥कर्मणोवहिसंसिद्धिमास्थिताजनकाद
यः॥लोकसंग्रहमेवापिसंपश्यत्कर्तुमर्हसि॥२०॥यद्यदावरतिश्रेष्ठतत्तदेवेतरोजनः
॥सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते॥२१॥नमेषार्थास्तिकर्तव्यं त्रिषुलोकेषुकिं
वन॥नानवाप्तमवाप्तव्यं वर्तएववकर्मणि॥२२॥यदिसृहंनवर्तेयंजानुकर्मण्यतं

॥भाग॥

॥१४॥

द्रितः॥ममवर्मानुवर्तनेमनुष्यापार्थसर्वदा॥२३॥उत्सीदेयुरिमेलोकान्कुर्यात्कर्म
वेदहम्॥संकरस्यवकर्त्तास्यामुपहन्यामिमाप्रजाः॥२४॥सक्ताःकर्मण्यपिद्वंद्वो
यथाकुर्वन्निभारत॥कुर्याद्विद्वंस्तथासक्तश्चिकीर्षुलोकसंग्रहं॥२५॥नवृद्धिर्भेदं
जनयेदज्ञानांकर्मसंज्ञिनां॥जोषयेत्सर्वकर्माणिविद्वान्युक्तःसमावरन्॥२६॥
प्रकृतेःक्रियमाणानिगुणैःकर्माणिसर्वदा॥अहंकारविमूढात्माकर्त्ताहमिति
मन्यते॥२७॥तत्त्वविजुमहवाहेगुणकर्मविभागयोः॥गुणागुणेष्ववर्तनेइतिम
त्त्वानसज्जते॥२८॥प्रकृतेर्गुणसंमूढाःसज्जन्तेगुणकर्मसु॥तानहृत्स्नविदोमंदान्

॥रामः॥

॥१४॥

॥येमेमतमिदंनित्यमनुतिष्ठन्तिमानवाः॥अदावन्नोत्सृज्यन्तेतोषिकर्मभिः॥२९॥

हृत्स्नविन्तविवालयेत॥२९॥मयिसर्वाणिकर्माणिसन्त्यस्याध्यात्मवेतसा॥निरु
शीर्निर्ममोभूत्वायुज्यस्वविगतज्वरः॥३०॥येत्वेतदभ्यसूयंतोनानुतिष्ठन्तिमेमतम्
॥सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्विन्नष्टानवेतसः॥३१॥सदृशंवेष्टतेस्वस्याःप्रकृतेर्ज्ञान
वानपि॥प्रकृतिंयांतिभूतानिनिग्रहःकिंकरिष्यति॥३२॥इंद्रियस्येन्द्रियस्यार्थरागद्वे
षोव्यवस्थितो॥तयोर्नवशमागच्छेन्नोत्सृज्यपरिपंथिनो॥३३॥श्रेयान्स्वधर्मोविगुणःप
रधर्मात्स्वनुष्ठितात्॥स्वधर्मेनिधनंश्रेयःपरधर्मोभयावहः॥३४॥॥अर्जुनउवाच॥
अथकेनप्रयुक्तोऽयं पापंवरतिष्ठस्यः॥अनिच्छन्नपिवात्सर्व्यवलादिवनियोजितः॥३५॥

॥भगव॥

॥१५॥

श्रीभगवानुवाच॥ काम एव क्रोध एव रजो गुणसमुद्भवः॥ महाशनो महापाप्मा विद्ध्येन
मिह वैरेण॥३२॥ धूमेनाव्रियते वहिर्यथा दशो मलेन वा॥ यथोत्प्लेना दहती गन्धस्तथा
तेनेदमावृतं॥३३॥ आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्यं वैरेण॥ कामरूपेण को नो यदः
पूरेणानलेन वा॥३४॥ इन्द्रियाणि मनो बुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते॥ एते विमोहयन्त्येष
ज्ञानमावृत्य देहिनं॥३५॥ तस्मात्त्वमिन्द्रियाणां दौ नियम्य भरतर्षभ॥ पाप्मानं प्रजहि
स्वेन ज्ञानविज्ञाननाशनम्॥३६॥ इन्द्रियाणि पराण्याहुरिन्द्रियेभ्यः परं मनः॥ मन
संस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु तः॥३७॥ एवं बुद्धेः परं बुद्ध्या संस्तभ्यात्मानमात्म

॥रामः॥

॥१५॥

ना॥ जहिशतं महाबाहो कामरूपं दुर्गसदं॥३८॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्र
ह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मयोगो नाम तृतीयोऽध्यायः॥३॥ ॥ श्री
भगवानुवाच॥ इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययम्॥ विवस्वान्मनवे प्राहम
बुद्धिस्त्वाकवे ब्रवीत्॥१॥ एवं परं परा प्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः॥ सकालेनेह महता
योगो नष्टः परंतप॥२॥ स एवायं मया तेन युगः प्रोक्तः पुरातनः॥ भक्तो मिमे सखा
वेति रहस्यं ह्येतदुत्तमम्॥३॥ ॥ अर्जुन उवाच॥ अपरं भवती जन्म परं त्वन्मविव
स्वतः॥ कथमेतदिजानीयां त्वमादौ प्रोक्तवानिति॥४॥ ॥ श्रीभगवानुवाच॥ बहूनि

॥ भगवाः ॥

॥ १८ ॥

मेयतीता निजन्मानितवर्जना ॥ तान्यहं वेद सर्वाणि न त्वं वेत्स्य परंतप ॥ १५ ॥ अजो-
पिसन्तव्ययात्मा भूतानां मीश्वरोऽपि सन् ॥ प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय संभवाम्पुन्यमाय-
या ॥ १६ ॥ यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं
सृजाम्यहम् ॥ १७ ॥ पारित्राणाय साधूनां विनाशाय बड्धुनाम् ॥ धर्मसंस्थापनार्थाय
संभवामि युगे युगे ॥ १८ ॥ जन्म कर्म व मे दिव्य मे वं यो वेति न त्वतः ॥ त्वत्कादेहं पुन-
र्जन्म नेति मामेति सोऽर्जुन ॥ १९ ॥ वीतराग भय क्रोधा मन्मथा माशु पाशिताः ॥ बह-
वो ज्ञानतपसा एता मद्भावमागताः ॥ २० ॥ ये यथा मां प्रपद्यन्ते तांस्तथैव भजाम्यहम्

॥ रामः ॥

॥ १९ ॥

मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥ २१ ॥ कांस्तः कर्मणां सिद्धिं यजन्त इह देवताः ॥
सिद्ध्यन्ति मानुषे लोके सिद्धिर्भवति कर्मजा ॥ २२ ॥ वातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभा-
गवाः ॥ तस्य कर्त्तारमपि मां विद्ध्य कर्त्तारमव्ययम् ॥ २३ ॥ न मां कर्माणि विपन्नि न मे कर्म-
फले स्पृहा ॥ इति मां योभिजानाति कर्मभिर्न स बध्यते ॥ २४ ॥ एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म पूर्वै-
रपि मुमुक्षुभिः ॥ कुरु कर्मेव तस्मात्त्वं पूर्वैः पूर्वतरं कृतम् ॥ २५ ॥ किं कर्म किमकर्मेति कव-
योऽप्यत्र मोहिताः ॥ तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि यद्ज्ञात्वा मोक्षसेऽश्रमात् ॥ २६ ॥ कर्मणो ह्यपि
बोद्धव्यं बोद्धव्यं व विकर्मणः ॥ अकर्मणश्च बोद्धव्यं गहना कर्मणो गतिः ॥ २७ ॥ कर्मण्यक-

॥भाग॥
॥७॥

र्मयः पश्येदकर्मणि व कर्मयः ॥ स बुद्धिमान्मनुष्येषु स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत् ॥ १८ ॥ यस्य स
र्वसमारंभाः कामसंकल्पवर्जितः ॥ ज्ञानाग्निदग्धकर्माणं तमाहुः पांडितं बुधाः ॥ १९ ॥ त्यक्त्वा
कर्मफलासंगं नित्यतपो निराश्रयः ॥ कर्मण्यभिप्रवृत्तोऽपि नैव किंचित्करेति सः ॥ २० ॥
निराश्रयतविज्ञात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥ आशीरं केवलं कर्म कुर्वन्नाप्रोति कित्विधं
॥ २१ ॥ यदहं लाभसंगुष्टो दं दानीतो विमत्सरः ॥ समः सिद्धावसिद्धौ बलत्वापि न निवध्य
ते ॥ २२ ॥ गतसंगस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थितचेतसः ॥ यज्ञाया वरतः कर्मसमग्रं प्रविशती
यते ॥ २३ ॥ ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नेो ब्रह्म हुताहुतं ॥ ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्म कर्म समाधि

॥रामः॥
॥७॥

ना ॥ २४ ॥ देवमेवा परे यज्ञं योगिनः पथ्युपासते ॥ ब्रह्माग्नावपरे यज्ञं यज्ञे नैवोपजुहोति ॥ २५ ॥
ओत्रादीनीन्द्रियाण्यप्येसंयमानीषुजुहोति ॥ वाक्कादीनि ध्यानान्ये इन्द्रियाणि षुजुहोति ॥ २६ ॥
सर्वाणीन्द्रियकर्माणि प्राणकर्माणि वापरे ॥ आत्मसंयमयोगाग्नेो जुहोति ज्ञानदापिते ॥ २७ ॥
द्रव्ययज्ञास्तपो यज्ञा योगयज्ञास्तथापरे ॥ स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च यतयः संसितव्रताः ॥ २८ ॥
अपानेजुहोति प्राणं प्राणेषु पानंतथापरे ॥ प्राणापानगतीरुद्धा प्राणाया मपरायणाः ॥ २९ ॥
अपरे नियताह्वराः प्राणान्प्राणेषु जुहोति ॥ सर्वेष्वेते यज्ञविदो यज्ञस्य पितृकल्मषाः ॥ ३० ॥
यज्ञशिष्टा मृतभुजोऽंति ब्रह्म सनातनम् ॥ नाथं लोकोत्स्य यज्ञस्य कुतो न्यः कुरु सत्तम ॥ ३१ ॥

॥भाग॥

॥१८॥

एवं बहुविधायज्ञावितताब्रह्मणो मुखे ॥ कर्मज्ञानविद्विग्नान् सर्वानेवं ज्ञात्वा विमोक्षसे ॥ ३४ ॥
श्रेयान्द्रव्ययाद्यज्ञाज्ञानयज्ञः परंतप ॥ सर्वकर्मखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते ॥ ३५ ॥ तदि
द्विप्रलिपाते न प्रमत्तिप्रश्नेन सेवया ॥ उपदेक्ष्यंति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः ॥ ३६ ॥ यद्वा
त्वानुपनमोहमेवं प्राप्य सि पा एव ॥ येन भूतान्यथोद्येण द्रुस स्यान्मन्यथो मयि ॥ ३७ ॥ अ
पि वेदसि पापेभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः ॥ सर्वज्ञानप्रवेनेनैव वृत्तिनं संतरिष्यसि ॥ ३८ ॥ यथै
धांसि समिद्धो निर्भस्मसालु र्गतेऽर्जुन ॥ ज्ञानाग्निः सर्वकर्मणि भस्मसालु र्गते तथा ॥ ३९ ॥ न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥ तत्त्वयं योगसंक्षिप्तकालेनात्मनि विंद

॥रामः॥

॥१८॥

ति ॥ ४० ॥ अद्वा वाँ ह्यभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः ॥ ज्ञानं लब्ध्वा परं शान्तिमविरेणाधिग
च्छति ॥ ४१ ॥ अज्ञश्चा अदधानश्च संशयात्मा विनश्यति ॥ नायं लोकोऽस्मिन्परो न सुखं सं
शयात्मनः ॥ ४२ ॥ योगसंन्यस्तकर्मणं ज्ञानसंछिन्नसंशयम् ॥ आत्मवर्त्तनं कर्मणि न
वध्नं निधनं जय ॥ ४३ ॥ तस्मादज्ञानसंभूतं ह्युत्थं ज्ञानाग्निनात्मनः ॥ छिलेन संशयं योग
मातिष्ठोतिष्ठ भारत ॥ ४४ ॥ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मसंन्यासयोगो नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥
संन्यासं कर्मणां कृष्ण पुनर्योगं वसं शसि ॥ यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि सुनिश्चितं ॥ १ ॥

॥ भ. गी. ॥

॥ १५ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ संन्यासः कर्मयोगश्च निःश्रेयसकर एव भो ॥ तयोस्तु कर्मसंन्यासात्क
र्मयोगो विशिष्यते ॥ २ ॥ श्रेयः स नित्यसंन्यासी यो न द्वेष्टि न कांक्षति ॥ निर्द्वन्द्वो हि महाबा
हो सुखं बंधात् प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ सांख्ययोगो एव ग्वालाः प्रवदन्ति न पण्डिताः ॥ एकमप्यास्थितः स
म्यगुभयोर्विन्दते फलं ॥ ४ ॥ यत्सांख्ये प्राप्यते स्थानं तद्योगैरपि गम्ये ॥ एकं सांख्यं वयोगं वयः
पश्यति स पश्यति ॥ ५ ॥ संन्यासस्तु महाबाहो दुःखमाप्नुमयोगतः ॥ योगयुक्तो मुनेर्वृत्तिर्न विरे
णाधिगच्छति ॥ ६ ॥ योगयुक्तो विबुद्धात्मा विजितात्मा जितेन्द्रियः ॥ सर्वभूतात्मभूतात्मा कु
र्वन्नपि न लिप्यते ॥ ७ ॥ नैव किं विक्लवे मतिर्युक्तो मन्येत तत्त्ववित् ॥ पश्यन् शृण्वन् स्पृशन्

॥ रामः ॥

॥ १५ ॥

जिघ्रन् नश्च नृगच्छन् स्वपन् श्वसन् ॥ ८ ॥ प्रलपन् विसृजन् गृह्णन् उन्मिषन् निमिषन् नपि
॥ इन्द्रियाणां द्रियार्थेषु वर्तन्त इति धारयन् ॥ ९ ॥ ब्रह्मरूपा धाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति
यः ॥ लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवांभसः ॥ १० ॥ कायेन मनसा बुद्ध्या केवलैरिन्द्रियैरपि ॥
योगिनः कर्म कुर्वन्ति संगं त्यक्त्वा तमशुद्धये ॥ ११ ॥ युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा शांतिमाप्नोति नैष्ठिकीं
॥ अयुक्तः कामकारेण फलेशाक्तो निबध्यते ॥ १२ ॥ सर्वकर्माणि मनसा संन्यस्यास्ते सुखं व
शा ॥ न वदारे पुरे देही नैव कुर्वन्न कारयन् ॥ १३ ॥ न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः ॥
न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते ॥ १४ ॥ नादत्ते कस्य वित्यापं न वैवसुकृतं विभुः ॥ अज्ञाने

॥भगवत्॥

॥२७॥

नावृतं ज्ञानं तेन मुह्यंति नंतवः ॥१५॥ ज्ञानेन तु तदज्ञानं येथां नाशितमात्मनः ॥ तेषां मादित्यवज्ज्ञा
नं प्रकाशयति तत्परम ॥१६॥ तदुदयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तस्य रायणाः ॥ गच्छं त्यजुन
एव तं ज्ञाननिर्दूतकल्मषाः ॥१७॥ विद्याविनयसंपन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि ॥ शुनि वै
वस्वपा केवपण्डिताः समदर्शिनः ॥१८॥ इहेवं तेर्जितः सर्गो येथां सांभ्ये स्थितं मनः ॥
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थिताः ॥१९॥ न प्रहृष्यति यं प्राप्य नोदिजेत्याप्यवा
प्रियं ॥ स्थिरबुद्धिरसंमूढो ब्रह्मविद्ब्रह्मणि स्थितः ॥२०॥ ब्राह्मस्यर्शे च सक्तात्मा विंद
त्यात्मनियत्सुखं ॥ सर्वस्य योगयुक्तात्मा सुखमस्य यमश्नुते ॥२१॥ ये हि संस्पर्शजा भोगा

॥रामः॥

॥२२॥

उः खयो न य एव ते ॥ आद्यन्तवन्तः कोने यन ते सुरमते उधः ॥२३॥ शक्रो नीहैव यः शोकुं प्रा
कृशरीरविमोस एणात् ॥ कामको धोद्भवं वेगं स युक्तः स सुखी नरः ॥२४॥ यो तः सुखो तराराम
स्तथानर्ज्योतिरेव च ॥ स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्म भूतो धिगच्छति ॥२५॥ लभते ब्रह्मनि
र्वाणमवयः स्त्रीणां कल्मषाः ॥ छिन्नदेहा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः ॥२६॥ कामको
धवि युक्तानां यतीनां यतचेतसां ॥ अभितो ब्रह्मनिर्वाणं वर्त्तते विदितात्मनाम् ॥२७॥ स्प
र्शकृत्वा बहिर्वासांश्च सुश्चैवांतरेभ्योः ॥ प्रणयानो समो कृत्वा नासाभ्यंतरवादि
णो ॥२८॥ यतेंद्रियमनो बुद्धिर्मुनिर्मांसपरायणः ॥ विगतेष्वभयको धीयः सदा मुक्त ए

॥ भा. गी. ॥
॥ २१ ॥

वसः ॥ २८ ॥ भोक्तारं यज्ञतपसां सर्वलोकमहेश्वरम् ॥ सुहृदं सर्वभूतानां शास्त्राचार्यं
निमृच्छति ॥ २९ ॥ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृ
ष्णार्जुनसंवादे भक्तियोगो नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अनाश्रितः
कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः ॥ स संन्यासी च योगी वननिराग्निर्न वा क्रियः ॥ १ ॥ यं संन्या
समिति प्रादुर्योगंतं विद्विषाण्डव ॥ न ह्यसंन्यस्तसंकल्पो योगी भवति कश्चन ॥ २ ॥ आ
ह हसोर्मुनेर्योगं कर्म कारणमुच्यते ॥ योगारूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते ॥ ३ ॥ य
दाहिनेन्द्रियार्थेऽनकर्मस्वनुश्जानते ॥ सर्वसंकल्पसंन्यासी योगारूढस्तदोच्यते ॥ ४ ॥

॥ रामः ॥
॥ २१ ॥

उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत् ॥ आत्मेव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥
५ ॥ बन्धुरात्मनस्तस्य येनात्मेवात्मना जितः ॥ अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ॥
६ ॥ जितात्मनः प्रशान्तस्य परमात्मा समाहितः ॥ शीतोष्णसुखदुःखे तथा मानापमान
योः ॥ ७ ॥ ज्ञानविज्ञानतप्तात्मा कूटस्थो विजितेन्द्रियः ॥ युक्त इत्युच्यते योगी समलोऽप्यम
कां वनः ॥ ८ ॥ सुहृन्मित्रार्थदासीनमध्यस्थद्वेषबंधुसु ॥ साधुष्वपि वपापेषु समबुद्धि
र्विशिष्यते ॥ ९ ॥ योगी युंजत स तत मात्मानं रहसि स्थितः ॥ एकाकी यत विनात्मानि
राशीरपरिग्रहाः ॥ १० ॥ श्रुवौ देशे प्रणिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्मनः ॥ नात्युच्छ्रितं नातिनी

॥भ॥ग॥॥

॥२२॥

वं वैलाजिनकुशोत्तरम् ॥११॥ तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियक्रियः ॥ उपविष्टासने
युं ज्ञाद्योगमात्मविशुद्धये ॥१२॥ समं कायशिरोग्रीवं धारयन्नवलं स्थिरः संप्रेक्ष्य
नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन् ॥१३॥ प्रश्नान्नात्मा विगतभीर्ब्रह्मवारीव ते स्थि
तः ॥ मनसं यम्य मच्चित्तो युक्त आसीत मत्परः ॥१४॥ युंजन्नेवं सदात्मानं योगी नियत
मानसः ॥ शान्तिं निर्वाणपरमां मत्संस्थामधिगच्छति ॥१५॥ नात्यश्नत्सु योगोऽस्मि न वै
कान्तमनश्चतः ॥ न वातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतो नैव वार्जुन ॥१६॥ युक्ताहारविहारस्य
युक्तवेष्टस्य कर्मसु ॥ युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भवति दुःखहा ॥१७॥ यदा विनियतं वि

॥रमः॥

॥२२॥

तमात्मन्येवावतिष्ठते ॥ निःस्पृहः सर्वकामेभ्यो युक्त इत्युच्यते तदा ॥१८॥ यथा दीपो निवात
स्थो नेन गते सोऽप्यस्मृता ॥ योगिनो यतचित्तस्य युंजतो योगमात्मनः ॥१९॥ यत्रोपरमते
चित्तं निरुद्धं योगसेवया ॥ यत्र वैवात्मनात्मानं पश्यन्नात्मनि तुष्यति ॥२०॥ सुखमात्यन्ति
कं यत्तदुद्दिश्याद्यमतीन्द्रियम् ॥ वेत्ति यत्र न वै वायं स्थितश्चलनितत्त्वतः ॥२१॥ यं लब्ध्वा
चापरं लाभं मन्यते नाधिकं ततः ॥ यस्मिन् स्थितो न दुःखेन गुरेणापि विवात्यते ॥२२॥
तं विद्या दुःखसंयोगवियोगं योगसंज्ञितम् ॥ स निश्चयेन योक्तव्यो योगो निर्विषये तस्य
॥२३॥ संकल्पप्रभवान्कामान् त्यक्त्वा सर्वानशेषतः ॥ मनसेवेन्द्रियग्रामं विनियम्य

॥भाग॥

॥२३॥

समन्ततः॥२४॥ शानैः शानैरुपरमे दुष्का धृतिरहीतया॥ आत्मसंस्थं मनः कृत्वा न किं वि
दपि विंतयेत्॥२५॥ यतो यतो निश्चरति मनश्चंचलमस्थिरम्॥ ततस्ततो नियम्येतदात्म
न्येव वशं नयेत्॥२६॥ प्रशान्तमनसं ह्येनं योगिनं सुखमुत्तमम्॥ उद्येति शान्तिरजसं
ब्रह्मभूतमकल्मषम्॥२७॥ युञ्जन्नेवं सदात्मानं योगी विगतकल्मषः॥ सुखेन ब्रह्मसं
स्पर्शमत्यंतं सुखमश्नुते॥२८॥ सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि वात्मनि॥ ईसते यो
युक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः॥२९॥ यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं वमयिष्यति॥ तस्याहं न
प्रणश्यामि सर्वमेतदप्यव्ययम्॥३०॥ सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः॥ स

॥रामः॥

॥२३॥

र्वथा वर्तमानोऽपि स योगी मयि वर्तते॥३१॥ आत्मोपम्येन सर्वत्र समं पश्यति यो गुणं
वा यद्विबाहुः खं स योगी परमो मतः॥३२॥ अर्जुन उवाच॥ यो यं योगस्त्वया प्रोक्तः साम्ये
न मधुसूदन॥ एतस्याहं न पश्यामिवंचलत्वात् स्थितिं स्थिराम्॥३३॥ वंचलं हि
मनः कृष्ण प्रमाथिवलवद्दृढम्॥ तस्याहं निग्रहं मन्ये वा योरिव सुदुष्करम्॥३४॥
॥श्रीभगवानुवाच॥ असंशयं महाबाहो मनो दुर्निग्रहं बलम्॥ अभ्यासेन
तु कौन्तेय वैराग्येण च गृह्यते॥३५॥ असंयतात्मना योगी दुःप्राप इति मे मतिः॥
वश्यात्मना तु यतता शक्यो मामुपपायतः॥३६॥ अर्जुन उवाच॥ अयतिः शुद्ध

॥भगवा॥

॥२४॥

योपेतोयोगाच्चलितमानसः॥अप्राप्ययोगसंसिद्धिंकांगतिंकुल्लगच्छति॥३॥
कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्चिन्नाभमिवनश्यति॥अप्रतिष्ठोमहाबाहोविमूढोब्रह्मणः
पथि॥एतन्मैसंशयंकुल्लच्छेत्तुमर्हस्यशेषतः॥त्वदन्यःसंशयस्यास्यच्छेत्तानद्युपप
द्यते॥३५॥॥श्रीभगवानुवाच॥पार्थनैवेहेनामुत्रविनाशस्तस्यविद्यते॥नहिकल्पा
णकृत्कश्चिदुर्गतिंतातगच्छति॥३६॥प्राप्यपुण्यकृतौचोकांनुवित्ताशाश्वतीः
समाः॥प्रवीनांश्रीमतांगेहेयोगभ्रष्टोभिजायते॥३७॥अथवायोगिनामेवकु
लेभतिधीमतां॥एतद्धिदुर्लभतरंलोकेजन्मयदाह्वयम्॥३८॥तत्रतंवद्विसंयोगंलभ

॥श्रीः॥

॥२४॥

नेयोर्वदेहिकम्॥पततेचततोभूयःसंसिद्धौकुरुनंदन॥३९॥एवाभ्यासेननेनैवह्रिय
तेस्त्वदशोपिभः॥जितासुरपियोगस्यशब्दब्रह्मातिवर्तते॥४०॥प्रयत्नाद्यतमानस्तु
योगीसंश्रद्धकिल्बिषः॥आनेकजन्मसंसिद्धस्ततोयातिपरंगतिं॥४१॥तपस्विभ्यो
धिकोयोगीज्ञानिभ्योपिमतोधिकः॥कर्मिभ्यश्चाधिकोयोगीतस्माद्योगीभवार्जु
न॥४२॥योगिनामपिसर्वेषांमद्भुतेनानरत्नना॥अर्द्धावान्भजतेयोमांसमे
युक्तमोमतः॥४३॥इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशाल्वे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादेआत्मसंयमयोगोनामषष्ठोऽध्यायः॥६॥श्रीभगवानुवाच॥

॥भरणी॥

॥२५॥

मय्यासक्तमनाः पार्थयोगंयुंजन्मदाश्रयः॥ असंशयंसमग्रंमांयथाशास्त्रसितम्पुण
१॥ हानंतेहंसविज्ञानमिदंरस्याम्यशेषतः॥ यद्वात्मानेहभूयोन्यद्वातव्यमवशिष्यते॥
२॥ मनुष्याणांसहस्रेषुकश्चिद्यततिसिद्धये॥ यततामपिसिद्धानांकश्चिन्मांवेन्नितव
तः॥ ३॥ भूमिरपोनलोवायुःखंमनोबुद्धिरेवव॥ अहंकारइतीयंमेभिन्नाप्रकृतिर
एधा॥ ४॥ अपरेयमितस्त्वन्यांप्रकृतिर्विद्धिमेपरम्॥ जीवभूतांमहाबाहोयथेदंधार्य
तेजगतः॥ ५॥ एतद्योनीनिभूतानिसर्वाणीत्युपधारय॥ अहंकृत्स्वस्यजगतःप्रभवः
प्रलयस्तथा॥ ६॥ मत्तःपरतरंनान्यत्किंविदस्तिधनंजय॥ मयिसर्वमिदंप्रोतंसूत्रेमणिः

॥रामः॥

॥२५॥

गणाश्च॥ ७॥ रसोहृमसुकौंतेयप्रभास्मिशाशिसूर्ययोः॥ परावःसर्ववेदेषुशब्दःस्वेपोहृखं
नृ॥ ८॥ एतपोगंधःएषिष्वांस्तेजश्चास्मिन्विभावसो॥ जीवनंसर्वभूतेषुतपश्चास्मितपस्वि
३॥ ९॥ बीजंमांसर्वभूतानांविद्धिपार्थसनातनम्॥ बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मितेजस्तेजस्विनाम
हम्॥ १०॥ बलंबलवतांवाहंकामरागविवर्जितम्॥ धर्माविरुद्धोभूतेषुकामोस्मिभरतर्षभ
११॥ येवैवसात्विकाभावा राजसास्तामसाश्चये॥ मत्तएवेतितांविद्धिनत्वहंतेषुतेमयि॥
१२॥ त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिःसर्वमिदंजगत्॥ मोहितंनाभिजानातिमामेभ्यःपरमव्ययं॥ १३॥
देवीह्येषागुणमयीमममायादुरत्यया॥ मामेवयेप्रपद्यंतंमायामेतांतरंनिते॥ १४॥ नमोऽदुः

॥५॥

॥२६॥

कृतिनो मूढाः प्रपद्यन्ते न राधमाः ॥ मायया पहतज्ञाना आसुरं भावमाश्रिताः ॥ १५ ॥ वतुर्विधाभ
जने मां जनाः सुकृतिनोर्जुन ॥ आर्तो जिज्ञासुरर्थाशी ज्ञानी वभरतर्वभ ॥ १६ ॥ तेषां ज्ञानी निस्पृ
क एकभक्तिर्विशिष्यते ॥ प्रियो हि ज्ञानिनो न्यर्थमहं सर्वमसमप्रियः ॥ १७ ॥ उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी
त्वात्मेव मे मतम् ॥ आस्थितः सहिष्यतात्मा मामेवानुत्तमां गतिम् ॥ १८ ॥ बहूनां जन्मनामने ज्ञा
नवान् मां प्रपद्यते ॥ वासुदेव सर्वमिति समहात्मा सुदुर्लभः ॥ १९ ॥ कामैस्ते स्मैह तज्ञानाः प्रप
द्यन्ते न्यदेवताः ॥ तंतं नियममास्थाय प्रकृत्या नियताः स्वया ॥ २० ॥ यो यो यां यां तनुं भक्तः श्र
द्धया त्रितु मूढति ॥ तस्य तस्या वलां श्रद्धां तामेव विदधा म्यहम् ॥ २१ ॥ सतया श्रद्धया युक्त

॥२२॥

॥२३॥

तस्या राधनमीहते ॥ लभते वततः कामान् मये वविहितानि ॥ २४ ॥ अन्नवन्तु फलं ते
षां तद्भवत्यल्पमेधसाम् ॥ देवान् देवयजो यांति मद्भक्ता यांति मामपि ॥ २५ ॥ अयं कृत्यं यत्कि
मायन्नं मन्यन्ते मामबुद्धयः ॥ परं भावमजानन्तो ममाययमनुभवं ॥ २६ ॥ नाहं प्रकाशः सर्व
स्य योगमाया समावृतः ॥ मूढोयं नाभिजानाति लोको मामजमवययम् ॥ २७ ॥ वेदाहं समती
तानि वर्तमानानि वार्जुन ॥ भविष्याणि भूतानि मानुवेदनकश्चन ॥ २८ ॥ इच्छा द्वेषः क्रुत्ये
न द्वन्द्वमोहेन भारत ॥ सर्वभूतानि संमोहं सर्गे यान्ति परंतप ॥ २९ ॥ येषां त्वंतगतं पापं
जनानां परापकर्षणम् ॥ ते द्वन्द्वमोहनिर्मुक्ता भजन्ते मां दृढव्रताः ॥ ३० ॥ जरा मरणा मो

॥ भागी ॥

॥ ३ ॥

सायमाश्रित्ययतंति ये ॥ ते ब्रह्म तदिदः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म वा तिलम् ॥ २९ ॥ साधिभू
 ताधिदैवं मां साधियस्तं वये विदुः ॥ प्रयाणकाले पितृमांते विदुर्गुरुवे नमः ॥ ३० ॥ इति
 श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ज्ञानविज्ञान
 योगो नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ किं तद्ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म पुरु
 षोत्तम ॥ अधिभूतं वा किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते ॥ १ ॥ अधियस्तः कथं कोत्र देहेऽस्मि
 न्मधुसूदन ॥ प्रयाणकाले वक्तव्यं ते यो सिनियतात्मभिः ॥ २ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
 असंख्यं ब्रह्म परमं स्वभावो ध्यात्वात्ममुच्यते ॥ भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंगितः ॥ ३ ॥

॥ रामः ॥

॥ ३ ॥

अधिभूतं सरोभावः पुरुषश्चाधिदैवतम् ॥ अधियस्तो ह मे वात्र देहे देहभताम्बर ॥ ४ ॥
 अंतकाले वमामेव स्मरन्मुक्ताकले वरम् ॥ यः प्रयानि समझा वं याति नास्त्यत्र संशयः
 ॥ ५ ॥ यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यनेकले वरम् ॥ तंतमेवेति कौंतेय सदा तद्भावभाविनः ॥ ६ ॥
 तस्मात्सर्वेषु कालेषु ममानुस्मरयुध्वव ॥ मय्यर्पितमनो बुद्धिर्मा मे वेद्यस्य संशयः ॥ ७ ॥
 अभ्यासयोगयुक्तेन वेत्तमानान्यगामिना ॥ परमं पुरुषं दिवं याति पार्था नृविंशतयन् ॥ ८ ॥
 कविं पुराणमनुवागसितारमणोरणीयां समनुस्मरेद्यः ॥ सर्वस्य धानारमर्वित्यरूपमा
 दित्यवर्णनमसः परस्तात् ॥ ९ ॥ प्रयाणकाले मनसा बलेन भक्त्या युक्तो योगबलेन चैव ॥

॥भग॥

॥२५॥

॥१०॥ भ्रूवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्यक्सनं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥१०॥ यदसरं वेदविदो वदं
ति विशं नियतनयो वीतरागाः ॥ यदि ह्यनो ब्रह्मवर्षं वरंति तन्ने पदं संग्रहेण प्रवक्ष्ये ॥११॥
सर्वकाराणिसंयम्य मनो हृदि निरुद्धव ॥ मूर्द्धा धायामनः प्राणमास्थितो योगधारणं ॥
॥१२॥ ओमित्येकासरं ब्रह्म व्याहरन्नामनुस्मरन् ॥ यः प्रयाति त्यजन् देहं स याति परमां गतिं ॥
॥१३॥ अनन्यवेताः सततं यो मां स्मरन्ति नित्यशः ॥ तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य योगिनः ॥
॥१४॥ मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखालयमशाश्वतम् ॥ नाप्नुवन्ति महात्मानः संसिद्धिं परमां
गताः ॥१५॥ आब्रह्मभवनाद्ब्रह्मोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन ॥ मामुपेत्य तु को नैव पुनर्जन्म

॥राम॥

॥२५॥

न विद्यते ॥१६॥ सहस्रयुगपर्यन्तमहर्षं ब्रह्मणो विदुः ॥ रात्रियुगसहस्रांतां ते होरात्रविदो
जनाः ॥१७॥ अव्यक्ता व्यक्तयः सर्वाः प्रभवन्त्यहरागमे ॥ रात्रागमे प्रलीयन्ते तत्रैवाव्यक्तसंश्लि
के ॥१८॥ भूतशामः स एवायं भूत्वा भूत्वा प्रलीयते ॥ रात्रागमे वशः पार्थ प्रभवन्त्यहरागमे ॥
॥१९॥ परस्मिन्मातृभावो न्योव्यक्तो व्यक्तात्मना तनः ॥ यः सर्वेषु बभूवे पुनरप्यसु न विनश्य
ति ॥२०॥ अव्यक्तो सरइत्युक्तं तमाहुः परमां गतिं ॥ यं प्राप्य न निवर्तते तद्ब्रह्म परमं मम ॥
॥२१॥ पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यथा ॥ यस्यां तस्यानिभूतानियेन सर्वमिदं न तं
॥२२॥ यत्र काले त्वनावृत्तिमावृत्तिं वैव योगिनः ॥ प्रयाता यांति तं कालं वक्ष्यामि भरतर्षभ ॥२३॥

॥ भाग ॥

॥ २५ ॥

अग्निर्ज्योतिरहः शुक्लः धरा मासा उत्तरायणम् ॥ तत्र प्रयाता गच्छन्ति ब्रह्म ब्रह्मविदो न
नाः ॥ २४ ॥ धूमो रात्रिस्तथा कलः धरमासा उत्तरायणम् ॥ तत्र वांद्रमसं ज्योतिर्ज्योती प्राप्य
निवर्तते ॥ २५ ॥ शुक्लं कृष्णं गती ह्येते जगतः शश्वते मते ॥ एकया यात्यनादृति मन्वर्त
ते पुनः ॥ २६ ॥ नेते सती पार्थजानन् योगी मुखनिकश्च न ॥ तस्मात्सर्वेषु कालेषु योगयु
क्तो भवार्जुन ॥ २७ ॥ वेदेषु यज्ञेषु तपस्सु वैव दानेषु यत्तु रूप फलं परिष्टं ॥ अत्येति तत्सर्वमि
दं विदित्वा योगी परं स्थानमुपैति वाचम् ॥ २८ ॥ ॥ इति श्री भगवद्गीता सूपनिषत्सु ब्रह्म
विद्यायां योगशास्त्रे श्री कृष्णार्जुनसंवादे महाप्रख्ययोगो नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ २४ ॥

॥ २५ ॥

श्री भगवानुवाच ॥ इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्य न सूर्यवे ॥ ज्ञानविज्ञानसहितं यद्वा त्वा
मोक्षसंश्रमात् ॥ १ ॥ राजविद्यारजगुह्यं पवित्रमिदं मुत्तमम् ॥ प्रत्यसावगममंधर्म्यं सु
खं सर्वं कर्तुमव्ययम् ॥ २ ॥ अश्वदधानाः पुरुषा धर्मस्यास्य परंतप ॥ अप्राप्य मां निव
र्तन्ते मृत्युसंसारवर्त्मनि ॥ ३ ॥ मया ततमिदं सर्वं जगदव्यक्तमूर्तिना ॥ मत्स्थानि सर्वभू
तानि न वांहं तेषु वास्थितः ॥ ४ ॥ नवमत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमेश्वरम् ॥ भूतभृ
न्नवभूतस्यो ममात्मा भूतभावनः ॥ ५ ॥ यथाकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्र गोमहा
न ॥ तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥ ६ ॥ सर्वभूतानि कौंतेय प्रकृतिं यांति

॥ भ. ग. ॥
॥ २० ॥

मामिकां ॥ कल्पस्येऽनस्तानिकल्पादो विसृजाम्यहम् ॥ ७ ॥ प्रकृतिं त्वामव ह भविसृ
जामि पुनः पुनः ॥ भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् ॥ ८ ॥ नवमां तानिकर्काणि नि
वधंति धनं जय ॥ उदासीनवदासीनमसकंतेषु कर्मसु ॥ ९ ॥ मया ध्यसे एष प्रकृतिः स्रय
ते सवरावरम् ॥ हेतुना तेन कौंतेय जगद्विपरिवर्तते ॥ १० ॥ अवजानंति मां मूढा मानुषा
तनुमाश्रितं ॥ परं भावमजानंतो मम भूतमहेश्वरं ॥ ११ ॥ मोघाशा मोघकर्माणो मोघशा
नाविवेकसः ॥ राक्षसीमाशुं वैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥ १२ ॥ महात्मानस्तु मां पार्थ देवं
प्रकृतिमाश्रिताः ॥ १३ ॥ भजंत्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भूतादिमव्ययम् ॥ १४ ॥ सततं कीर्तयन्तो मां

॥ श्रीरामः ॥
॥ २० ॥

यतंतश्च दृढव्रताः ॥ नमस्यंतश्च मां भक्त्या नित्यमुक्तावुपासते ॥ १५ ॥ ज्ञानयज्ञेन वाप्यन्ये
यजंतो मामुपासते ॥ एकत्वेन एव कृत्वेन बहुधा विश्वतो मुखम् ॥ १६ ॥ अहं कुरुहं यज्ञः
स्वधाहमहमौषधम् ॥ मंत्रोहमहमेवाज्यमहमग्निरहं हुतम् ॥ १७ ॥ पितामहस्य जगतो
माताधाता पितामहः ॥ वेद्यं पवित्रमोंकारश्च क्लृप्तामयजु रेव च ॥ १८ ॥ गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षा
निवासः शरणं सुहृत् ॥ प्रभवः प्रलयस्थानं निधानं बीजमव्ययं ॥ १९ ॥ तथा म्यहमहं वयं
निगह्नुमस्तजामिव ॥ अमृतं वैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन ॥ २० ॥ त्रैविद्यामां सोमपाः ॥
पूतपापाय शैरिणू स्वर्गतिं प्रार्थयन्ते ॥ ते पुण्यमासाद्य सुरेन्द्रलोकमश्नन्ति दिव्यान् दिवि

॥भग॥
॥३॥

देवभोगान्॥२०॥तेनभुक्तास्वर्गलोकंविशालंसीतोपुरापेमर्त्यलोकंविशंति॥एवंत्रयीध
र्ममनुप्रपन्नागतागतंकामकामालभन्ते॥२१॥अनन्याश्चिंतयंतोमांयेजनाःपर्युपास
ते॥तेषांनित्याभियुक्तांयोगसेमंवदाम्यहं॥२२॥येष्वन्यदेवताभक्तायजन्तेअद्रयान्ति
ताः॥तेपिमामेवकौंतेययजंत्यविधिपूर्वकम्॥२३॥अहंहिसर्वयज्ञानांभोक्तावप्रभु
रेववा॥ननुमामभिजानंतितत्वेनातश्चवीति॥२४॥यांतिदेवव्रतादेवान्पितृन्यांति
पितृव्रताः॥भूतानियांतिभूतेभ्यायांतिमद्याजिनोपिमां॥२५॥पत्रंपुष्पंफलंतोयंयोमेभ
क्त्वाप्रयच्छति॥तदहंभक्त्युपहृतमप्नामिप्रियतात्मनः॥२६॥यत्करोषियदश्वासियज्जु

॥रमः॥
॥३॥

होसिददासियत्॥यत्तपस्यसिकौंतेयतलुरुक्षमदर्पणम्॥३॥अभाशुभफलेरेवंमोक्ष
सेकर्मवन्धनैः॥सत्यासयोगयुक्तात्माविमुक्तोमासुपेक्ष्यसि॥२७॥समोहंसर्वभूतेषुनमेहे
ष्योस्तिनप्रियः॥येभजंतितुमांभक्त्वा मायितेतेषुवाप्यहम्॥२८॥अपिवेत्सुदुरवारोभज
तेमामनन्यभाक्॥साधुरेवसमन्ततःसमृग्यवसितोहिसः॥२९॥सिप्रंभवतिधर्मात्मा
शश्वच्छांतिंनिगच्छति॥कौंतेयप्रतिजानीहिनमेभक्तःप्राणश्चरति॥३०॥मां हि पार्षद
श्रित्ययेपिसुःपापयो नय॥स्त्रियोवेषणस्तथाशूद्रास्तेपियांति परांगतिम्॥३१॥किंपु
नर्वाहुराःपुण्याभक्त्यारजयस्तथा॥अनित्यमसुखंलोकमिमं प्राप्य भजस्व माम्

॥ भाग ॥
॥ ३२ ॥

३३ ॥ मन्मना भव मद्रक्तो भयाङ्गीर्मान मस्कुरु ॥ मा मे वै व्यसि युक्ते व मात्मानं मत्प
राय लं ॥ ३४ ॥ इति श्री भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्ण
र्जुनसंवादे राजविद्यारण्यगुह्ययोगो नाम नवमोऽध्यायः ॥ श्री भगवानुवाच
भूय एव महाबाहो शृणु मे परमं वचः ॥ यत्ते हं प्रियमाणा यवस्था मिहितकाम्यया
॥ १ ॥ न मे विदुः सुरगणाः प्रभवन्त महर्षयः ॥ अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां वस
वशाः ॥ २ ॥ यो मामजमनादिं व वेत्ति लोकमहेश्वरं ॥ असंमूढः समर्पेत्तु सर्वपापैः
प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहः समासत्पदमः समः ॥ सुखंदुःखं भवो भावो भयं

॥ रामः ॥
॥ ३२ ॥

वा भयमेव च ॥ ४ ॥ अहिंसा समता तुष्टिस्तपोदानं यशो यशः ॥ भवंति भावभूतानां मत्त
एव एषा विधाः ॥ ५ ॥ महर्षयः सम एवैव त्वारो मनवस्तथा ॥ मद्रावा मानसा जाता ये वा
लोक इमाः प्रजाः ॥ ६ ॥ ये तां विभूतिं योगं व मम यो वेत्ति तत्त्वतः ॥ सो विकंपेन योगेन युज्य
ते नात्र संशयः ॥ ७ ॥ अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते ॥ इति मत्वा भजन्ते मां बुधा भवस
मन्विताः ॥ ८ ॥ मच्चित्ता मद्रतप्राणा बोधयन्तः परस्परं कथयन्तश्च मां नित्यं तु व्यंति च
रन्ति च ॥ ९ ॥ ते वां सततयुक्तानां भजतां प्रीतिपूर्वकम् ॥ ददामि बुद्धियोगं तं येन मामु
पयांति ते ॥ १० ॥ ते वा मे वानुकम्प्यार्थमहमज्ञानजं मतः ॥ नाशायाम्मात्मभावस्थो ज्ञानदी

॥भगी॥
॥३३॥

पेनभासता॥११॥ ॥अर्जुन उवाच॥ परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं परमं भवान्॥ पुरुषं शाश्वतं
दिव्यमादिदेवमजं विभुं॥१२॥ आहुस्त्वा मृषयः सर्वे नावर्षि नारदस्तथा॥ असितो देवलो
व्यासः स्वयं वै वव्र वीक्षि मे॥१३॥ सर्वमेतदृतं मन्ये यन्मां वदसि केशव॥ न हिते भगवन् व्यर्त्ति
विदुर्देवान दानवा॥१४॥ स्वयमेवात्मनात्मानं वेत्स्यत्वं पुरुषोत्तम॥ भूतभाव न भूतेश दे
वदेव जगत्पते॥१५॥ वक्तुमर्हस्य शेषेण दिव्यात्मा विभूतयः॥ याभिर्विभूतिभिर्लोका
निर्मास्तं व्याप्य तिष्ठसि॥१६॥ कथं विद्यामहं योगिं स्त्वां सदा परिवर्तयन्॥ केषु केषु
वभावेषु विंशोऽसि भगवन्मया॥१७॥ विस्तरं एवात्मनो योगं विभूतिं वज्रनादन॥ भूयः

॥रामः॥
॥३३॥

कथयतु मिहि श्रुत्वो नो नास्ति मे मृतं॥१८॥ ॥श्रीभगवानुवाच॥ हंत ते कथयिष्यामि दि
व्यात्मा विभूतयः॥ प्राधान्यतः कुरु श्रेष्ठ नास्त्यंतो विस्तरस्य मे॥१९॥ अहमात्मा गुडा
केश सर्वभूताशयस्थितः॥ अहमादिश्वस्र्ध्वं वभूतानां मंत एव व॥२०॥ आदित्यानां
महं विष्णुर्ज्योतिषां रविर्ऋमान्॥ मरीचिर्मरुतामस्मि नक्षत्राणामहं शशी॥२१॥
वेदानां सामवेदोऽस्मि देवानां मस्मि वासवः॥ इन्द्रियाणां मनश्चास्मि भूतानां मस्मि वेत
ना॥२२॥ रुद्राणां शंकरश्चास्मि विनेशो यस्य राक्षसां॥ वसूनां धावकश्चास्मि मेतुः शि
खरिणामहं॥२३॥ पशो धर्मा वसुख्यं मां विद्धि पार्थ हरिस्पतिं॥ सेनानीनामहं स्कं

॥भग॥

॥३४॥

दः सरसामस्मिमागरः ॥२५॥ महर्षिणां भगुरहंगिरासस्येकमसरम् ॥ यस्तानां ज
पयज्ञोस्मिस्थावरणां हिमालयः ॥२६॥ अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां देवर्षीणां वनारदः
॥ गंधर्वाणां विवरथः सिद्धानां कपिलो मुनिः ॥२७॥ उच्चैः श्रवांसमश्वानां विदिमाम
मृतोद्भवम् ॥ ऐरावतं गङ्गेन्द्राणां नरणां वनराधिपम् ॥२८॥ आयुधानामहं वज्रं धे
नुनामस्मिकामधुक ॥ प्रजनश्चास्मिकंदर्पः सर्वाणामस्मिवा सुकिः ॥२९॥ अनंत
श्चास्मिनागानां वरुणो यादशमहं ॥ पितृणामर्यमश्चास्मियमः संयमताम
हम् ॥३०॥ प्रह्लादश्चास्मिदेत्यानां कालः कलयतामहम् ॥ मृगाणां वमृगेन्द्रोहं वै

॥श्रीरामः॥

॥३४॥

न ते यश्च पाक्षिणाम् ॥३१॥ पवनः पवतामस्मिरामः शस्त्रभतामहम् ॥ रूपाणां मकरश्चा
स्मि स्रोतसामस्मि जाह्वी ॥३२॥ सर्गाणामादिरंतश्च मध्यं वै वाहमर्जुन ॥ अध्यात्मविद्या
विद्यानां वादः प्रवदतामहम् ॥३३॥ असराणामकारेस्मि दंडः सामासिकस्य वा ॥ अह
मेकाक्षयः कालो धाता हं विश्वतो मुखः ॥३४॥ मृत्युः सर्वहरश्चाहमुद्रवश्च भविष्यतां ॥
कीर्तिः श्रीर्वाक् नारीणां स्मृतिर्मेधाधृतिः क्षमा ॥३५॥ बृहत्समितथा साम्नां गायत्री छं
दसामहम् ॥ भासानां मार्गशीर्षो ह्मत्तूनां कुसुमाकरः ॥३६॥ ओषधीनां यवश्चास्मि
धातूनामस्मिकां वनं ॥ सर्वेषां तृणजातीनां दभो हं पातु नन्दन ॥३७॥ दूतं कुलयता

॥भग॥

॥२५॥

मस्मि ते जज्ञे जस्विना महम् जयोस्मि अयवसा योस्मि सत्त्वं सत्त्वता महम् ॥ ३५ ॥
स्वीनां वासुदेवोस्मि पाण्डवानां धनंजयः ॥ मुनीनामप्यहं व्यासः कवीनामुशनाक
वि ॥ ३६ ॥ इण्डोदमयतामस्मि नीतिरस्मि जिगीषताम् ॥ मोनं वै वास्मि गुह्यानां ज्ञा
नं ज्ञानवतामहम् ॥ ४० ॥ यच्चापि सर्वभूतानां बीजं तदहमर्जुन ॥ न तदस्ति विनाय
स्मान्मया भूतं वरावरम् ॥ ४१ ॥ नानोस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परंतप ॥ एष तू
द्देशतः प्रोक्तो विभूतेर्विस्तरो मया ॥ ४२ ॥ यद्यदि भूतिमत्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ॥
तत्तदेवावगच्छत्वं मम तेजो दासं भवं ॥ ४३ ॥ अथ वा बहूने ते न किं ज्ञाने न तवार्जुन

॥राम॥

॥३५॥

विष्टभ्याहुमिदं कृत्स्नमेकांशो न स्थितो जगत् ॥ ४४ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनि
षत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे विभूतियोगो नाम दशमोऽध्या
यः ॥ १ ॥ अर्जुन उवाच ॥ मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम् ॥ यत्त्वयोक्तं
वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम ॥ २ ॥ भवाप्ययोहि भूतानां श्रुतो विस्तरसोभया ॥ त्व
त्तः कमलपत्राक्षमहात्म्यमपि श्रुत्वा व्ययम् ॥ ३ ॥ एवमेतद्यथा त्यक्त्वा त्वमात्मानं पर
मेश्वर ॥ द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमेश्वरं परस्वोत्तमम् ॥ ४ ॥ मन्यसे यदि तच्छुक्तं मया
द्रष्टुमिति प्रभो ॥ योगेश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम् ॥ ५ ॥ श्रीभगवानुवाच

॥भागा॥

॥३६॥

पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोऽथ सहस्रशः ॥ नानाविधानि दिव्यानि नानावर्ण
कनीनि च ॥ ५ ॥ पश्चादित्यान्तरुद्रान् विनोम रतस्तथा ॥ बहून्पट्टपुष्पाणि प
श्चाच्चर्याणि भारत ॥ ६ ॥ इहेकस्य जगत्कृत्स्नं पश्य पाद्यं सवरावरम् ॥ मम देहे गुडा
केशयश्चान्यद्रूपमिह सि ॥ ७ ॥ ननु मां पाक्यसे द्रष्टुमनेने वस्ववस्त्रेषु ॥ दिवं द
त्तामि ते वस्त्रः पश्य मे योगमेश्वरम् ॥ ८ ॥ संजय उवाच ॥ एवमुक्त्वा ततो राजन्
महायोगेश्वरो हरिः ॥ दर्शयामास पार्थाय परमं रूपं मेश्वरं ॥ ९ ॥ अनेकवक्त्रं
यनमनेकाद्भुतदर्शनम् ॥ अनेकदिव्याभरणं दिव्यानेकोद्यतायुधम् ॥ १० ॥ दिव्य

॥रामः॥

॥३६॥

माल्यांवरधरं दिव्यगंधानुलेपनम् ॥ सर्वाश्चर्यमयं देवमनंतं विश्वतोमुखम् ॥ ११ ॥
दिविसूर्यसहस्रस्य भवेद्युगपदुत्थिता ॥ यदि भाः सदृशी सा स्याद्भासस्तस्य स
हात्मनः ॥ १२ ॥ तत्रैकस्य जगत्कृत्स्नं प्रविभक्तमनेकधा ॥ अपश्य देवदेवस्य पा
शरे पाण्डवस्तदा ॥ १३ ॥ ततः सविस्मया विष्टो हृष्टो माधनंजयः ॥ प्रणम्य पौरसा
देवं कृतांजलिरभाषत ॥ १४ ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ पश्चादि देवांस्तव देवदेहे स
र्वास्तथाभूतविशेषसंघान् ॥ ब्रह्माण्मीशं कर्मलासनस्थम् ॥ १५ ॥ अनेकवाहूदरवक्त्रं
नेत्रं पश्यामित्वा सर्वतोऽनंतरूपं ॥

॥ भागा ॥

॥ ३१ ॥

नान्नं न मध्यं न पुनस्तवादिं पश्यामि वि श्वेश्वर विश्वरूपम् ॥ १६ ॥ किरीटिनं ग
दिनं वक्रिणं वतेजो राशिं सर्वतो दामिमन्तं ॥ पश्यामि त्वां दुर्निरीक्ष्यं समन्ता
दीप्तानलार्कद्युतिमप्रेयम् ॥ १७ ॥ त्वमक्षरं परमं वेदितव्यं त्वमस्य विश्वस्य परं नि
धानम् ॥ त्वमव्ययः शाश्वत धर्मगोप्ता सनातनस्त्वं परस्यो मतो मे ॥ १८ ॥ अनादि
मध्यान्तमनन्तवीर्यमनन्तबाहुं शशिसूर्यनेत्रम् ॥ पश्यामि त्वां दीप्तहस्ताश्व
क्रंस्वतेजसा विश्वमिदं तपंतम् ॥ १९ ॥ द्यावा एधि व्यो रिदमंतं रंहि व्याप्तं त्वये के
नादि राश्च सर्वाः ॥ दृष्टुं दुर्तरूपमुग्रं तवेदं लोकत्रयं प्रव्यथितं महात्मनः ॥ २० ॥ अ

॥ श्री एम ॥

॥ ३१ ॥

माहित्वां सुरसंघा विशंति के विद्मताः प्रांजलयोग एति ॥ स्वस्ती तुक्ता महर्षि सि
द्धसंघाः सुवंति त्वां सुतिभिः पुष्कलाभिः ॥ २१ ॥ रुद्रादि तावसवो ये वसाध्या विश्वे
ष्विनो मरुतश्चोष्मपाश्च ॥ गंधर्वयसाः सुरसिद्धसंघा वीक्ष्यंते त्वां विस्मिताश्चैव
सर्वे ॥ २२ ॥ रूपं महत्ते बहुवक्त्रं नेत्रं महाबाहो बहुबाहू रूपा दम् ॥ बहूदरं बहुदंष्ट्रा क
एलं दंष्ट्रा लोकाः प्रव्यथितास्तथाहम् ॥ २३ ॥ नभस्य शं दीप्तमनेकवर्णं आत्मान
नं दीप्तविशालनेत्रम् ॥ दृष्ट्वा हि त्वां प्रव्यथितान्तरात्मा धृतिं न विंदामि शमं च वि
त्सो ॥ २४ ॥ दंष्ट्रा कराला निवन्ते मुखानि दंष्ट्रैश्च कालानल सान्निभानि ॥ दिशो न

॥भागा॥

॥२८॥

जानेनलभेवशर्मप्रसीददेवेशजगन्निवास॥२५॥ अमीवत्वांधतराष्ट्रस्यउत्राः सहैवस
र्वेवनिपालसंधैः॥भीष्मोद्दोलाःसूतपुत्रस्तथासौसहास्रदीर्घैरपियोधमुखैः॥२६॥ व
क्राणितेत्वरमाणाविशंतिदंष्ट्राकरालानिभयानकानि॥केविहिलगनादशनान्तरेषुसं
दृष्टपंतैर्वर्णितैरुज्जमांगैः॥२७॥ यथानदीनांवहवोववेगाःसमुद्रमेवाभिमुखवाद्भवन्ति॥त
थानवामीनरलोकवीराविशंतिवक्राण्यभिविज्वलन्ति॥२८॥ यथाप्रदीपंज्वलनंपतंगावि
शंतिनाशायसमृद्धिवेगाः॥तथैवनाशायविशंतिलोकास्तवापिवक्राणिसमृद्धवेगाः॥
२९॥ लेलिहसेग्रसमानःसमंताल्लोकान्समग्रान्वदनैर्ज्वलद्भिः॥तेजोभिरापर्यजगत्स

॥रमः॥

॥३०॥

मग्रंभासस्तवोग्राःप्रतपन्तिविलो॥३०॥ आख्याहिमेकोभवानुग्रहूपोनमोस्तु
तेदेववरप्रसीद॥विज्ञातुमिच्छामिभवंतमाद्यंनहिप्रजानामितवप्रवृत्तिं॥३१॥
श्रीभगवानुवाच॥कालोस्मितलोकःसयत्कृत्प्रहृद्धोलोकान्समाहर्तुमिहप्रवृत्तः
॥अतेषित्वांनभविष्यन्तिसर्वेयेवस्थिताःप्रत्यनीकेषुयोधाः॥३२॥ तस्मात्त्वमुनि
ष्टयशोलभस्वजित्वाशत्रूभुंस्वराज्यंसमृद्धं॥मयेवैतेनिहताःपूर्वमेवनिमित्त
मात्रंभवसमसाविन॥३३॥ द्रोणंवभीष्मंवनयद्रथंवकर्णंतथान्यानपियोध
वीरान्॥मथाहतास्त्वंनहिमात्रपिच्छायुध्यस्वजेतासिरणेसपत्नान्॥३४॥ ॥

॥ भगवती ॥

॥३५॥

सज्जय उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा वचनं केशवस्य कृतांजलिर्वैषमानः किरीटी ॥ नमस्कृत्वा
भूय एवाह कृष्णं सगद्गदं भीतभीतः प्रणम्य ॥ ३५ ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ स्यान्नेह वा
केशव प्रकीर्त्तानगम्य हृष्यत्यनुरज्यते वा ॥ रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवन्ति सर्वे नम
स्यन्ति वसिष्ठसंघाः ॥ ३६ ॥ कस्माच्च तेन न मे रन्महत्तम न गरीयसे ब्रह्मणो ष्यादिकर्त्रे ॥
अनन्तदेवेश जगन्निवास त्वमस्मरं सदसत्तत्परं यत् ॥ ३७ ॥ त्वमादिदेवः पुरुषः पुरा
णस्तु मस्य विश्वस्य परं निधानं ॥ वेत्तासि वेद्यं वपरं वधाम त्वया ततं विश्वमनंतरू
प ॥ ३८ ॥ वायुर्यमोऽग्निर्वरुणाः शशं कः प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च ॥ नमोनमस्तेस्तु

गिरमः

11311

सहस्रकृतः पुनश्च भूयोपि नमो नमस्ते ॥ ३९ ॥ नमः पुरस्तादथ एष्टु तस्ते नमोस्तु
ने सर्वत एव सर्व ॥ अनंतवीर्यामितविक्रमस्त्वं सर्वसमाप्नोषिततोसि सर्व ॥ ४० ॥ स
खेति मत्वा प्रसभं यदुक्तं हे कृष्ण हे यादव हे सखेति ॥ अजा नता महिमानं तवेदं म
या प्रमादात्प्रणयेन वापि ॥ ४१ ॥ यश्चावहृसा र्थमसक्ततोसि विहरशय्यासनभो
जनेषु ॥ एकोऽथ वाप्यव्युतत्समस्यंतत्सामयेत्वा महमप्रमेयं ॥ ४२ ॥ पितासिलोकस्य
वरवरस्य त्वमस्य पूज्यश्च गुरुर्गश्यान् ॥ न त्वत्समोऽस्य भ्यधिकः कुतो न्यो लोक
त्रयेऽप्यप्रतिमप्रभात ॥ ४३ ॥ तस्मात्परा मप्रणिधाय कायं प्रसादयेत्वा महमीदमी

॥भगवत्॥

॥४०॥

अम्॥ पितेव पुत्रस्य सखेव सखुः प्रियः प्रियायार्हसि देवसोऽहं॥ ४४॥ इमानि कर्माणि
न बाहुना निरुक्तानि हृदोर्गुणयोर्वदन्ति॥ न ते गुणानां परिमाणमस्ति न ते जस-
आपि बलस्य विद्वो॥ ४५॥ अदृष्टं हृदितो स्मिहृष्टाभयेन वप्रव्यथितं मनो मे
॥ तदेव मे दर्शय देवरूपं प्रसीद देवेश जगन्निवास॥ ४६॥ किरीटिनं गदिनं वक्रह-
स्तमिच्छामित्वां द्रष्टुमहंतथैव॥ तेनेवरूपेण वतुर्भुजेन सह स्रवाहो भव विश्वम्
ते॥ ४७॥ श्रीभगवानुवाच॥ मया प्रसन्नेन तवाञ्जनेन दं रूपं परंदर्शितमात्मयो-
गात्॥ तेजो मयं विश्वमनंतमाद्यं मे त्वदन्येन न दृष्टपूर्वं॥ ४८॥ न वेद यज्ञाध्यय-

॥ श्रीहमः॥

॥४०॥

नेन दानेन वा क्रियाभिर्न तपोभिरुये॥ एवरूपः शक्य अहं न लोके द्रष्टुं त्वदमे-
न कुरु प्रवीर॥ ४९॥ मा ते व्यथा मा व विमूढभागे दृष्टारूपं घोरमीदृशमेवम्॥
व्यपेतभीः प्रातमनाः पुनस्तवं तदेव मे रूपमिदं प्रपश्य॥ ५०॥ ॥ संजय उवाच ॥
इत्यर्जुनं वा सुदेवस्तथोक्त्वा स्वकं रूपं दर्शयामास भूयः॥ आश्वासयामास व-
भीतमेनं भूत्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा॥ ५१॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ दृष्ट्वा दं मानुषं रू-
पं तसौ म्यं जनार्दन॥ इदानीमस्मि संवृत्तः संवेताः प्रकृतिं गतः॥ ५२॥ ॥ श्रीभगवा-
नुवाच॥ सुदुर्दर्शमिदं रूपं दृष्ट्वा न सिध्यन्मम॥ देवा अप्यस्य रूपस्य नित्यंदर्शन-

॥ भाग ॥

॥ ४९ ॥

कांक्षिणः ॥ ५३ ॥ नाहं वेदेन तपसा न दानेन न वेत्याया ॥ शक्य एवं विधोऽहं ह
एवानसि मां यथा ॥ ५४ ॥ भक्त्या त्वनन्यया शक्य अहं मेवं विधोऽर्जुन ॥ ज्ञातुं ह एव
तत्वेन प्रवेष्टुं च परंतप ॥ ५५ ॥ मत्कर्मकृतमखरमो मद्रक्तः संगवर्जितः ॥ निर्वैरः स
र्वभूतेषु यः समा मेति पाण्डव ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीभगवद्गीता सप्तविंशोऽध्यायः ॥
विद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे विश्वरूपदर्शनो नाम एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥
॥ अर्जुन उवाच ॥ एवं सततमुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते ॥ ये वा पा
सरमव्यक्तं तेषां के योगवितामाः ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मय्यावेश्य मनो ये

॥ राम ॥

॥ ४९ ॥

मां नित्यमुक्ता उपासते ॥ अद्वया परतो वेतास्ते मे युक्ततमा मताः ॥ २ ॥ ये त्व सारमनि
र्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते ॥ सर्वत्र भगवन्विंशं बहू रस्य मवलं ध्रुवम् ॥ ३ ॥ सन्निधौ
मैन्द्रियग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः ॥ तेषां मुच्यते मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥ ४ ॥ क्लेशो
धिकतरस्तेषां मव्यक्ता सकृदेतसां ॥ अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्विरवाप्यते ॥
५ ॥ ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि सन्त्यज्य मत्पराः ॥ अनन्येनेव योगेन मां ध्यायं
त उपासते ॥ ६ ॥ तेषां महं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात् ॥ भवामि न विराट्
पार्थ मय्यावेशितचेतसां ॥ ७ ॥ मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय ॥ ८

॥भाग॥

॥४२॥

निवर्तिष्यसि मय्येव अतर्कं न संशयः ॥८॥ अथ विनं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थि
रं ॥ अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छां पुं धनं जय ॥९॥ अभ्यासेष्यसमर्थो सि मत्कर्म
परमो भव ॥ मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन् सिद्धिं मवाप्स्यसि ॥१०॥ अथैतदप्यसक्तो
सि कर्तुं मद्योगमाश्रितः ॥ सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुर्यात्तात्पर्यवान् ॥११॥ श्रेयो हि
ज्ञानमभ्यासा ज्ञाना ध्यानं विशिष्यते ॥ ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिर
नंतरम् ॥१२॥ अद्वेषा सर्वभूतानां मैत्रः करुण एव च ॥ निर्ममो निरहंकारः समदुः
खसुखः समी ॥१३॥ संतुष्टः सततं योगी यतात्मा हृदनिश्चयः ॥ मय्यर्पितमनेव

॥रामः॥

॥४२॥

द्विर्यो मद्भक्तः समे प्रियः ॥१४॥ यस्मान्नो द्विजते लोको लोकान्नो द्विजते वयः ॥ हर्षा
मर्षभयो हे गैर्भुक्तो यः स व मे प्रियः ॥१५॥ अनपेक्षः अविर्द्वेषः उदासीनो गतव्यसः ॥
सर्वारंभपरित्यागी यो मद्भक्तः समे प्रियः ॥१६॥ यो न हव्यति न द्वेष्टि न शोचति न कांक्ष
ति ॥ शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमान्यः समे प्रियः ॥१७॥ समशत्रौ व मित्रे व तथा माना
पमानयो ॥ शीतोष्णसुखदुःखे समः संगविवर्जितः ॥१८॥ तुल्यनिंदासुनिर्मोनी संतुष्टो
येन केनचित् ॥ अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान् मे प्रियो नरः ॥१९॥ ये तु धर्म्मा मृतमि
दं यथोक्तं पर्युपासते ॥ अदधाना मत्परमाभक्ता सेतार मे प्रियाः ॥२०॥ ॥इति श्रीभग

॥भारती॥

॥४३॥

वक्ष्यतामप्यनिवृत्तसुब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे भक्तियोगो नाम
महाप्रथमोऽध्यायः ॥१२॥ ॥अर्जुन उवाच॥ प्रकृतिं प्ररूपं वैवर्सेन संसेवत मेव वा ॥ एत
देदिनुमिच्छामि ज्ञानं ज्ञेयं वक्तुं केशव ॥१॥ ॥श्रीभगवानुवाच॥ इदं शरीरं कौंतेय संसेव
मित्यभिधीयते ॥ एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः संसेवत इति तदिदं ॥२॥ संसेवतं वापि मां विद्धि स
र्वसेनेषु भारत ॥ सत्संसेवतयोस्तानं यद्यद्भानमनं प्रम ॥३॥ तत्संसेवतं यच्च वादकं वय
दिकारि यतश्च यत ॥ सर्वयो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु ॥४॥ अघिभिर्वहुधा
गीतं हं दोभिर्विविधैः पृथक् ॥ ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः ॥५॥ महाभूता

॥एम॥

॥४३॥

न्यहंकारे बुद्धिरप्यक्तमेव ॥ इन्द्रियाणि दशैकं वपं ववेन्द्रियगोवरा ॥६॥ इच्छा द्वेषः सु
खं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः ॥ एतत्संसेवतं समासेन सविकारमुदाहृतं ॥७॥ अमानित्व
मदंभित्वमहिंसा सांतिराजवं ॥ आचार्योपासनं शौवं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः ॥८॥
इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहंकार एव वा ॥ जन्ममृत्युजरा व्याधि दुःखदोषानुदर्शनं ॥९॥
असक्तिरनभिष्टंगः पुत्रदारगृहादिषु ॥ नित्यं वसमवित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥१०॥
मयि स्थानन्ययोगेन भक्तिरप्यभिचारिणी ॥ विविक्तदेशसेवित्वमरतिर्जनसंसदि ॥११॥
अध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शनं ॥ एतद्भानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतो न्यथा ॥

॥ भाग ॥

॥ ४४ ॥

॥ १२ ॥ ज्ञेयं यत्तत्प्रवक्ष्यामि यद्वा त्वामृतमश्नुते ॥ अनादिमत्परं ब्रह्म न सत्तन्ना स दुःखते
॥ १३ ॥ सर्वतः पाणि पादं तत्सर्वतोऽसि शिरो मुखं ॥ सर्वतः श्रुति मञ्जो के सर्वमाहृत्य तिष्ठ
नि ॥ १४ ॥ सर्वेन्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितं ॥ असक्तं सर्वभक्षैव निर्गुणं गुणाभोक्तृ
वं ॥ १५ ॥ बहिरंतश्च भूतानां मवरंवरमेव च ॥ सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चान्तिके वत
त ॥ १६ ॥ अविभक्तं बभूवतेऽविभक्तमिव वस्थितं ॥ भूतभर्तृवत्तद्ज्ञेयं ग्रामिणुप्रभविष्णुच
॥ १७ ॥ उपोति धामपितृभ्यां तिस्रमसः परमुच्यते ॥ ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदिसर्वस्य विधि
तम् ॥ १८ ॥ इति श्वेतं तथा ज्ञानं ज्ञेयं वोक्तं समासतः ॥ मद्भक्त एतदिज्ञाय मद्भावा यो पप

॥ राम ॥

॥ ४४ ॥

द्यते ॥ १९ ॥ प्रकृतिं परस्वयं वै विद्वानादौ उभावपि ॥ विकारैश्च गुणैश्चैव विद्धि प्रकृति
संभवान् ॥ २० ॥ कार्यकारणकर्तृत्वे हेतुः प्रकृतिरुच्यते ॥ परस्वः सुखदुःखानां भोक्तृत्वे
हेतुरुच्यते ॥ २१ ॥ परस्वः प्रकृतिस्थो हि भुंक्ते प्रकृतिजान् गुणान् ॥ कारणं गुणसंगोऽस्य
सदस्यो निजन्मसु ॥ २२ ॥ उपद्रष्टा नुमन्ता वभर्ता भोक्ता महेश्वरः ॥ परमात्मेति वाच्य
क्तो देहेऽस्मिन् परस्वः परः ॥ २३ ॥ य एवं वेत्ति परस्वप्रकृतिं च गुणैः सह ॥ सर्वथा वर्तमाना
नापि न स भूयो भिजायते ॥ २४ ॥ ध्यानेनात्मनि पश्यंति केचिदात्मानमात्मना ॥ अन्ये सां
ख्येन योगेन कर्मयोगेन वा परे ॥ २५ ॥ अन्ये तेऽवमजानंतः श्रुत्वान्येभ्य उपपासते ॥ तेऽपि

॥भग॥

॥४५॥

वातिनरं त्येवमत्युं प्रतिपरायणाः ॥२६॥ यावत्संजायते किंचित्सत्त्वं स्यात्वरजंगमं ॥ सेत्र
सेत्रसंयोगात्तद्विद्विभरतर्षभा ॥३॥ समं सर्वेषु भूतेषु तिष्ठन्तं परमेश्वरं ॥ विनश्यत्स्ववि
नश्यंतं यः पश्यति स पश्यति ॥२७॥ समं पश्यन् हि सर्वत्र समवस्थितमीश्वरं ॥ न हिनक्ष्या
त्मनात्मानं ततो याति परंगतिं ॥२८॥ प्रकृत्यैव कर्माणि क्रियमाणानि सर्वशः ॥ यः पश्य
ति तथात्मानमकर्तारं स पश्यति ॥२९॥ यदा भूतपृथग्भावमेकस्य मनुष्यस्य ॥ ततए
व च विस्तारं ब्रह्मसंपद्यते तदा ॥३०॥ अनादित्वान्निर्गुणत्वात्परमात्मा यममयः ॥
वा ॥ रस्योपि कौंतेय न करेति न लिप्यते ॥३१॥ यथा सर्वगतं सौख्यं दाकाशं नोप

॥एमः॥

॥४५॥

लिप्यते ॥ सर्वत्रावस्थितो देहे तथात्मानोपलिप्यते ॥३२॥ यथा प्रकाशयत्येकः कृ
त्स्नं लोकमिभं रविः ॥ सेत्रं सेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाशयति भारत ॥३३॥ सेत्रं सेत्रज्ञो
रेव मंतरं ज्ञानवस्त्वया ॥ भूतप्रकृतिमोक्षं वये विदुर्थांति ते परम् ॥३४॥ ॥ इति श्री
भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे सेत्रसेत्र
ज्ञनिर्देशयोगो नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ परं भूयः प्रवक्ष्या
मि ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमम् ॥ यद्वात्मानुनयः सर्वेषां सिद्धिमितोगताः ॥१॥ इदं ज्ञान
मपाश्रित्य मम साधर्म्यमागताः ॥ सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्रलये न व्यथंति च ॥२॥ मम

॥भागा॥

॥४८॥

योनिर्महद्रुतस्मिन् गर्भं दधाम्यहम् ॥ संभवः सर्वभूतानां ततो भवति भारत ॥
३ ॥ सर्वयोनिषु कौंतेय मूर्तयः संभवन्ति याः ॥ तासां ब्रह्म महद्योनिरहं बीजं प्रदधि
ता ॥ ४ ॥ सत्त्वं रजस्तम इति गुणाः प्रकृतिर्संभवाः ॥ निवध्नन्ति महाबाहो देहे देहिनाम् ॥
व्ययं ॥ ५ ॥ तत्र सत्त्वं निर्मलत्वात् प्रकाशकमना मयम् ॥ सुखसंगेन वध्नाति ज्ञानसंगे
नवानघम् ॥ ६ ॥ रजो रागात्मकं विद्धि तस्मात्संगसमुद्भवम् ॥ तन्निवध्नाति कौंतेय कर्म
संगेन देहिनम् ॥ ७ ॥ तमस्तु ज्ञानजं विद्धि मोहनं सर्वदेहिनाम् ॥ प्रमादालस्यनिद्राभि
स्तन्निवध्नाति भारत ॥ ८ ॥ सत्त्वं सुखे संजयति रजः कर्मणि भारत ॥ ज्ञानमावृत्य तु

॥रामः॥

॥४९॥

तमः प्रमादे संजयत्युत ॥ ९ ॥ रजस्तमश्चाभिभूय सत्त्वं भवति भारत ॥ रजः सत्त्वं तम
श्चैव तमः सत्त्वं रजस्तथा ॥ १० ॥ सर्वदारेषु देहे स्मिन् प्रकाश उपजायते ॥ ज्ञानं यदा
तदा विद्याद्विरुद्धं सत्त्वमित्युत ॥ ११ ॥ लोभः प्रवृत्तिरारंभः कर्मणामसमः स्पृहा ॥ र
जस्येतानि जायन्ते विवर्द्धे भरतर्षभ ॥ १२ ॥ अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च प्रमादो मोह ए
व च ॥ तमस्येतानि जायन्ते विवर्द्धे कुरुनन्दन ॥ १३ ॥ यदा सत्त्वे प्रवर्द्धे तु प्रलयं याति
देहभूतः ॥ तदुत्तमविदाल्लोकान्मलान्प्रतिपद्यते ॥ १४ ॥ रजसि प्रलयं गत्वा कर्म
संगि पुजायते ॥ तथा प्रलीनस्तमसि मूढयोनिषु जायते ॥ १५ ॥ कर्मणा सुकृत

॥भगवा॥

स्यादु सात्विकं निर्मलं फलम् ॥ रजसस्तु फलदुःखमज्ञानं तमसः फलम् ॥ १८ ॥ स

॥४७॥

नात्संजायते ज्ञानं रजसो लोभ एव वा ॥ प्रमादमोहो तमसो भवतो ज्ञानमेव वा ॥ १९ ॥

तु द्वैगच्छं विसत्त्वस्था मध्ये तिष्ठंति राजसाः ॥ जघन्यगुणवृत्तिस्था अधोगच्छंति ता

मसाः ॥ २० ॥ नामं गुणोभ्यः कर्तारं यदा दृष्टानुपश्यति ॥ गुणोभ्यश्च परं वेत्ति मद्भा

वं सो धिगच्छति ॥ २१ ॥ गुणानेता नतीत्यत्रादेहो देहसमुद्भवान् ॥ जन्ममृत्युजरादु

र्वैर्विमुक्तो मृतमश्नुते ॥ २२ ॥ अर्जुन उवाच ॥ कैर्लिङ्गे स्त्रीन् गुणानेता नतीतो भ

वति प्रभो ॥ किमाचारः कथं वैतां स्त्रीन् गुणानतिवर्तते ॥ २३ ॥ श्रीभगवानुवाच

॥रामः॥

॥४८॥

प्रकाशं च प्रवृत्तिं च मोहमेव वषाण्डव ॥ न ह्येष्टि संप्रवृत्तानि न निवृत्तानि कांक्षति ॥

२४ ॥ उदासी न वदासी नो गुणैर्यो न विवा ल्यते ॥ गुणा वर्तन्त इत्येवं यो वतिष्ठंति नेङ्गते

॥ २५ ॥ समदुःखसुखः स्वस्थः समलो छाश्रमकां वनः ॥ तुल्यप्रियाप्रियो प्रियो धीरस्तु

त्यनिंदात्मसंयुतिः ॥ २६ ॥ मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिपक्षयोः ॥ सर्वा

न्मपरित्यागी गुणातीतः स उच्यते ॥ २७ ॥ मां वयो व्यभिवारिण भक्तियोगेन सेवते

॥ स गुणान्समतीत्येता न ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ २८ ॥ ब्रह्मलोहिप्रतिष्ठाहममृतस्या

व्ययस्य वा ॥ शाश्वतस्य वधर्मस्य सुखं सैकांतिकस्य वा ॥ २९ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासु

पनिषत्सु

॥भा॥
॥४५॥

ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे प्रकृतिगुणभेदो नाम वतुर्दशोऽध्या-
यः ॥१४॥ ॥श्रीभगवानुवाच॥ उद्धमूलमधः शारवमश्वत्थं प्राहुरव्ययं ॥ इन्द्रांसि
यस्य पराणि नियस्तं वेदमवेदवित् ॥१॥ अधश्चोद्धं प्रसृतास्तस्य शारवागुणा प्रवृ-
द्धा विषयप्रवालाः ॥ अधश्चमूलान्यनुसंततानि कर्मा नुवन्धीनि मन्युल्लोके ॥
२॥ न रूपमस्येहतयोपलभ्यते नांतो न वादिर्न वसंप्रतिष्ठा ॥ अश्वत्थमेनं सुविह-
तमूलमसंगशास्त्रेण दृढेन हित्वा ॥३॥ ततः पदं तत्परि मार्गितं यं यस्मिं गताननि-
वर्तंति भूयः ॥ तमेव वाचं प्रहृषं प्रपद्येतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराण ॥४॥ निर्माला

॥रामः॥
॥४५॥

मोहाजितसंगदोषा अध्यात्मनित्या विनिरुक्तकामाः ॥ इन्दैर्विमुक्ताः सुखदुःख-
संज्ञैर्गच्छन्त्यमूलाः पदमव्ययं तत् ॥५॥ न तद्भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः ॥
यद्भालाननिवर्तने तद्धाम परमं मम ॥६॥ ममेवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः
॥ मनःषण्णान्द्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्षति ॥७॥ शरीरं यदवाप्नोति यच्चापुत-
कामतीश्वरः ॥ गृहीत्वैतानि संयाति वायुर्गन्धानि वा शयात् ॥८॥ ओत्रं वह्मः स्य-
र्शनं च रसनं घ्राणं येव च ॥ अधिष्ठाय मनश्चायं विषयानुपसेवते ॥९॥ उत्क्रा-
मंतं स्थितं वापि भुंजानं वा गुणान्वितं ॥ विमूढानानुपपद्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानव-

॥भग॥

॥४५॥

सुखः ॥१०॥ यतंतो योगिनश्चैनं पश्यं त्यात्मन्यवस्थितं ॥ यतंतो ष्य कृतात्मानो नैनं
पश्यं त्यवेन सः ॥११॥ यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयते खिलं ॥ यच्चंद्रमसि यच्चाग्नेौ तत्ते
जो विद्धि मामकं ॥१२॥ गामा विश्वभूतानि धारयाम्यहमोजसा ॥ पृथ्वा मि वी षधीः
सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः ॥१३॥ अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः ॥ प्रा
णा पानसमायुक्तः पवाम्यन्नं वतुर्विधं ॥१४॥ सर्वस्य बाहं हृदि सन्निविष्टो मत्तः स्य
तिर्ज्ञानमपोहनं च ॥ वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदान्तकृद्विदेव बाहम ॥१५॥ द्वावि ॥१४५॥
मो पुरुषो लोके सरश्चासर एव च ॥ सरः सर्वाणि भूतानि कूरस्यो सर उच्यते ॥१६॥

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्म्ये तु दाहृतः ॥ यो लोकत्रयमाविश पविभर्त्स्य य ईश्वरः
॥१७॥ यस्मात्सरमतीतो हमसरादपि योत्तमः ॥ अतोस्मि लोके वेदेवमथितः पुरुषोत्त
मः ॥१८॥ यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तमम् ॥ स सर्वविद्भजति मां सर्वभावेन भा
रत ॥१९॥ इति गृह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयानघ ॥ एतद्द्वाविद्धि मान्स्यात्कृत्य कृत्य
श्च भारत ॥२०॥ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्ण
र्जुनसंवादे पुरुषोत्तमयोगो नाम पंचदशोऽध्यायः ॥१५॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
अभयं सत्त्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ॥ दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्ज

॥ भ. गी. ॥
॥ ५० ॥

वम् ॥ अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम् ॥ दयाभूते सुलो लुत्व मादिवं ह्री
रवापलम् ॥ २ ॥ तेजः समाधृतिः शोभमद्रोहो नातिमानिता ॥ भवन्ति संपदं देवीमभि
जातस्य भारता ॥ ३ ॥ दंभोदयोभिमानश्चक्रोदः पारुष्यमेव च ॥ अज्ञानं वाभिजातस्य
पार्थ संपदमासुरी ॥ ४ ॥ देवी सपदि मोसायनिबंधायासुरीमता ॥ माशुवः संपदं दे
वीमभिजातोसि पाण्डव ॥ ५ ॥ होभूतसंगो लोकेस्मिन्दैव आसुर एव च ॥ देवो विस्तर
शः प्रोक्तः आसुरं पार्थ मे शृणु ॥ ६ ॥ प्रवृत्तिं वनिवृत्तिं वजनानविदुरासुराः ॥ न शौचं
नापि वावासे न सत्यं तेषु विद्यते ॥ ७ ॥ असत्यमप्रतिष्ठं तेजगदाहुनरीश्वरम् ॥ अप

॥ एमः ॥
॥ ५० ॥

रस्परसंभूतां किमन्यत्कामहेतुकम् ॥ ८ ॥ एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानो त्यजुद्भयः
प्रभवन्त्युग्रकर्मा एः सयायजगतोहिताः ॥ ९ ॥ काममाश्रित्य दुःखं दंभमानमदाचि
ताः ॥ मोहाद्गृहीत्वा सद्ग्राहन् प्रवर्तन्तेऽशुचिब्रताः ॥ १० ॥ विंतामपरिमेयां वप्रलयं
तामुपाश्रिताः ॥ कामोपभोगपरमाहतावदिति निश्चिन्ताः ॥ ११ ॥ आशापाशाशोतेर्व
दाः कामक्रोधपरायणाः ॥ ईहंते कामभोगार्थमन्यायेनार्थसंवधान् ॥ १२ ॥ इदम
द्यमया लब्धमिदं प्राप्स्ये मनोरथम् ॥ इदमस्मीदमपि मे भविष्यति पुनर्द्धनम् ॥ १३ ॥
असौ मया हतः शत्रुर्हनिष्ये वापरा नपि ॥ ईश्वरे हमहं भोगी सिद्धो हं बलवान्

॥भःगा॥

॥५१॥

सुखी॥१४॥ अर्थोभिजनवानस्मिको नोस्ति सदृशो मया॥ यस्येदा स्यामि मो
दिष्य इत्यज्ञानविमोहिताः॥१५॥ अनेकविन्नविभांता मोहजालसमावृताः॥ प्रस
क्ताः कामभोगेषु पतन्ति नरकेषु वै॥१६॥ आत्मसंभावितास्तच्चाधनमानम
दान्विताः॥ यजन्ते नाम यज्ञेनैदं भेनाविधिरर्वकं॥१७॥ अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रो
धं वसंश्चिताः॥ मामात्मपरदेहेषु प्रदिशन्तो भ्यस्यकाः॥१८॥ तानहं दिशतः क्रूर
संसारेषु न राधमान्॥ सिधाम्यजस्रमशुभानासु शिष्वेव योनिषु॥१९॥ आसुरी
योनिमापन्ना मूढा जन्मनि जन्मनि॥ मामप्राप्येव कौन्तेय ततो यां त्यधमांगतिं॥२०॥

॥रामः॥

॥५२॥

त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः॥ कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्र यं त्यजेत्॥
२१॥ एतेर्विमुक्तश्च कौन्तेय तमो द्वारे स्त्रिभिर्नरः॥ आवरत्पात्मनः श्रेयस्ततो यांति परांगतिं
२२॥ यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारतः॥ न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परांगतिं
२३॥ न स्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ॥ ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमि
हार्हसि॥२४॥ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपविषसुब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
देवगुरुसंघट्टिद्योगो नाम षोडशोऽध्यायः॥२५॥ ॥ अर्जुन उवाच॥ येषां शास्त्रविधिमुत्सृ
ज्य यजन्ते अदयान्विताः॥ तेषां निष्ठा तु कारुण्यसत्त्वमाहो रजस्तमः॥२॥ ॥ श्रीभगवानुवाच॥

॥ भागाः ॥
॥ ५२ ॥

त्रिविधा भवति अक्षादेहिनां सा स्वभावजा ॥ सात्विकी राजसी वैवता मसी वेतितांश्च ॥ २ ॥
सत्त्वानुरूपा सर्वस्य अक्षा भवति भारत ॥ अक्षामयो यं पुरुषो यो यश्च कृष्ण एव सः ॥ ३ ॥ यजं
ते सात्विका देवान्यस्य रक्षां सि राजसाः ॥ प्रेता भूत गणांश्चान्ये यजंते तामसा जनाः ॥ ४ ॥
अशास्त्रविहितं घोरं तप्यंते ये तपोधनाः ॥ दंभा हंकारसंयुक्ताः कामरागवलान्विताः ॥ ५ ॥
कर्षयंतः शरीरस्थं भूतग्राममवेन सः ॥ मां वैरागं शरीरस्थं तानि व्यासुरनिश्चयान् ॥ ६ ॥
आहारस्तु पिसर्वस्य त्रिविधो भवति प्रियः ॥ यत्तत्तपस्तथा दानं तेषां भेदमिमं शृणु ॥ ७ ॥
आयुः सत्वबलासेष सुखप्राप्तिविवर्द्धनाः ॥ रस्यास्निग्धाः स्थिरा हृद्याः आहारः सात्विक

॥ रासः ॥
॥ ५२ ॥

प्रियाः ॥ ८ ॥ कष्टमूलवणा तुलसी सारुसविदा हिनः ॥ आहार राजसस्येष्टा दुःखशेषकाम
यमदाः ॥ ९ ॥ यातयामंगतरसं रतिपथ्युषितं वयत् ॥ उद्धिष्टमिषे वा मेध्यं भोजनं तामसप्रियं ॥ १० ॥
अफलाकां सिभिर्यज्ञो विविद ह्यो य इज्यते ॥ य एव मेवेति मनः समाधाय स सात्विकः ॥ ११ ॥
अभिसंधाय तु फलं दंभार्थमपि वै वयत् ॥ इज्यते भरतश्रेष्ठ तं यज्ञं विद्विराजसम् ॥ १२ ॥ विविदि
नमसृष्टान्नं मंत्रहीनमदक्षिणं ॥ अक्षा विरहितं यज्ञं तामसं परिवर्षते ॥ १३ ॥ देवहिजगुरुमा
त एज नं शौचमार्जवं ॥ ब्रह्मवर्चमहिंसा वशा शरीरं तप उच्यते ॥ १४ ॥ अनुदेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियहि
तं वयत् ॥ स्वाध्यायाभ्यासनं वैवराज्यं तप उच्यते ॥ १५ ॥ मनः प्रसादः सोम्यत्वं मोनमात्मविनि

भागी ॥
॥५३॥

ग्रहः ॥ भावसंशुद्धिरित्येतत्तपो मानसमुच्यते ॥ ५३ ॥ अथ या परयात प्रंतपस्तत्रिविधं नरैः ॥ अ
फलाकांक्षिभिर्युक्तैः सात्विकं परिवसते ॥ ५४ ॥ सत्कारमानरजार्थं तपो दंभेन वै वयम् ॥ क्रिय
तेन हि शोकं राजसंवलमध्वरम् ॥ ५५ ॥ मूढा ग्राहेणात्मनो यत्पीडया क्रियते न पः ॥ परस्योत्सा
दनार्थं वा तत्तामसमुदाहृतम् ॥ ५६ ॥ दातव्यमिति यद्दानं दीयते न प्रकारिणो ॥ देशे काले वपात्रे
वतदानं सात्विकं स्मृतम् ॥ ५७ ॥ यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ॥ दीयते वपरिक्लिष्टं न
राजसमुदाहृतम् ॥ ५८ ॥ अदेशकार्यं दानमपात्रेभ्यश्च दीयते ॥ असत्कृतमवज्ञानं तत्तामस
मुदाहृतम् ॥ ५९ ॥ श्रौतसदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ॥ ब्राह्मणेन वेदाश्च यज्ञाश्च वि

॥ रामः ॥
॥ ५३ ॥

हिताः परा ॥ ६० ॥ तस्मादोमित्युदाहृत्य यज्ञदानतपः क्रियाः ॥ प्रवर्तते विधानोक्ताः सततं ब्र
ह्मवादिनाम् ॥ ६१ ॥ तदित्यनभिसंधाय फलं यज्ञतपः क्रियाः ॥ दानक्रियाश्च विविधाः
क्रियन्ते मोक्षकांक्षिभिः ॥ ६२ ॥ सद्भावे साधुभावे वसदित्येतत्प्रयुज्यते ॥ प्रशस्ते कर्मणि
तथा तच्छब्दः पार्थयुज्यते ॥ ६३ ॥ यज्ञे तपसि दाने वस्थितिः सदिति बोध्यते ॥ कर्म वैवर्त
दर्थीयं सदित्येवाभिधीयते ॥ ६४ ॥ अथ अथ हतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं वयम् ॥ असदित्युच्य
ते पार्थ न यतस्येत्यनोऽह ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योग
शास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे नवतत्त्वज्ञाननिर्णययोगो नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥भगवा॥
॥५७॥

अर्जुन उवाच ॥ संन्यासस्य महाबाहो तत्प्रविच्छामि वेदितुं ॥ त्यागस्य बहुषी केश एव
के शिनि सूदन ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो
विदुः ॥ सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विवस्वराः ॥ २ ॥ त्याज्यं दोषवदित्येके कर्मप्रा
हुर्मनीषिणः ॥ यत्तदानं तपः कर्म न त्याज्यमिति वा परे ॥ ३ ॥ निश्चयं शृणु मे तत्र त्या
गे भरत सत्तम ॥ त्यागो हि पुरुषव्याघ्रत्रिविधः संप्रकीर्तितः ॥ यत्तदानं तपः कर्म न
त्याज्यं कार्यमेव तत् ॥ यज्ञोदानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम् ॥ ४ ॥ एतान्यपि तु क
र्माणि संगंत्य त्काफलानि वा ॥ कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥ ५ ॥ नि

॥रम॥
॥५८॥

यतस्तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ॥ मोहान्नस्य परित्यागस्तमसः परिकीर्तितः
॥ ७ ॥ ५ ॥ त्वमित्येव यत्कर्म कायक्लेशभयात्पजेत् ॥ सकृत्त्वारजसं त्यागं नैव त्यागफ
लं लभेत् ॥ ६ ॥ कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियते ॥ अर्जुन ॥ संगंत्य त्काफलं वैवसत्यागः
सात्विको मतः ॥ ७ ॥ न द्वेष्ट्य कुशलं कर्म कुशलेनानुषज्जते ॥ त्यागी स त्वसमाविष्टो
मेधावी छिन्नसंशयः ॥ ८ ॥ न हि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः ॥ यस्तु कर्मफ
लत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते ॥ ९ ॥ अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ॥ भवत्य
त्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित् ॥ १० ॥ पंचैतानि महाबाहो कारणाणि निबोध मे ॥

॥ भागी ॥
॥ ५५ ॥

सांख्येकताने शोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणां ॥ १३ ॥ अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्
विधं ॥ विविधाश्च पृथक्केष्टा देवं वैवात्र पंचमम् ॥ १४ ॥ शरीरं वा ज्ञानो भिर्यत्कर्म प्रा
रभते नरः ॥ न्याय्यं वा विपरीतं वा पंचैते तस्य हेतवः ॥ १५ ॥ तत्रैवं सति कर्तारमात्मानं के
वलंतु यः ॥ पश्यत्येकतु बुद्धित्वान्न स पश्यति दुर्मतिः ॥ १६ ॥ यस्य नाहं कृतो भावो बुद्धि
र्यस्य न लिप्यते ॥ हत्वापि स इमां ह्योक्तान् न हंति न निबध्यते ॥ १७ ॥ ज्ञानं शेषं परिज्ञाता
विविधा कर्म बोधना ॥ करणं कर्म कर्त्तेति त्रिविधः कर्मसंग्रहः ॥ १८ ॥ ज्ञानं कर्म च कर्ता
च त्रिधैव गुणभेदतः ॥ शोच्यते गुणसंख्याने यथा वक्ष्ये गुणान्यपि ॥ १९ ॥ सर्वभू

॥ रामः ॥
॥ ५५ ॥

देवप्रसादः

तेषु येनैकं भावमव्ययमीक्ष्यते ॥ अविभक्तं विभक्तैषु तद्ज्ञानं विद्वि सात्विकं ॥ २० ॥
पृथक्केन तु यद्ज्ञानं नाना भावान् पृथग्विधान् ॥ वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तद्ज्ञानं विद्वि राजसं
॥ २१ ॥ यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन्कार्ये सक्तमहेतुकम् ॥ अतत्त्वार्थवदल्पं च तत्तामसमुदाहृतं
॥ २२ ॥ नियतं संगरहितमरागदेषतः कृतं ॥ अफलप्रेप्सुना कर्म यत्तत्सात्विकमुच्य
ते ॥ २३ ॥ यत्तु कामेप्सुना कर्म साहंकारेण वा पुनः ॥ क्रियते बहुलाया संतदा जसमु
दाहृतम् ॥ २४ ॥ अनुबंधश्च यं हि सामनवे स च पौरुषं ॥ मोहादारभ्य ते कर्म यत्तत्ता
मसमुच्यते ॥ २५ ॥ मुक्तसंगो न हं वादिधृत्य साहसमन्वितः ॥ सिद्धसिद्धो निर्विकारः

भगवाः
॥५६॥

कर्त्ता सात्विक उच्यते ॥२६॥ रागा कर्मफल प्रेप्सुर्लुब्धो हिंसात्मकाशुविः ॥ हर्षशो
कान्वितः कर्त्तारजसः परिकीर्तितः ॥२७॥ अशुक्तः प्राकृतसखः शठो नैकनिकोऽल
सः ॥ विषादी दीर्घसूत्री च कर्त्ता तामस उच्यते ॥२८॥ उद्वेगे भेदं धृते श्वे वगुणतस्त्रिवि
धं शृणु ॥ प्रोच्यमानमशेषेण पृथक्त्वेन धनं जय ॥२९॥ प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च कार्या
कार्ये भयाभये ॥ बंधमोक्षं च यावेति बुद्धिः सा पार्थ सात्विकी ॥३०॥ यथा धर्ममधर्मं च
कार्यं वा कार्यमेव च ॥ अथवा वत्स जानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी ॥३१॥ अधर्मं धर्ममि
तिया मन्यते तम सा हता ॥ सर्वाथान्विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी ॥३२॥ धृता यया

रामः ॥
॥५६॥

धारयते मनः प्राणेन्द्रियक्रियाः ॥ योगेना व्यभिवारिण पाधतिः सा पार्थ सात्विकी ॥३३॥
यया तु धर्मकामार्थान् धृत्वा धारयते र्जुन ॥ प्रसंगेन फलाकांक्षी धृतिः सा पार्थ राजसी
॥३४॥ यया स्वप्नं भयं शोकं विषादं मदमेव च ॥ न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ ताम
सी ॥३५॥ सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरत र्वभ ॥ अभासाद्मते यत्र दुःखान्तं च निग
च्छति ॥३६॥ यत्र दग्धे विषमिव परिणामे मृतोपमम् ॥ तत्सुखं सात्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धि
प्रसादजम् ॥३७॥ विषयेन्द्रियसंयोगाद्यत दग्धेऽमृतोपमम् ॥ परिणामे विषमिव तत्
सुखं राजसं स्मृतम् ॥३८॥ यदग्नेवानुबन्धेव सुखं मोहनमात्मनः ॥ निद्रालस्यप्रमा

॥भाग॥

॥५॥

दोत्थंततामसमुदाहृतं॥४॥नतदस्ति एथिव्यांवादि विदेवेषु वा पुनः॥सत्त्वं प्रकृतिजै
र्मुक्तं यदेभिः स्याद्विभिगुणैः॥४०॥ब्राह्मणः सत्रियविशांश्च द्राणाञ्च परंतपः॥कर्माणि
प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवेर्गुणैः॥४१॥शमो दमस्तपः शौचं संततिरर्जवमेव वा॥ज्ञानं
विज्ञानमास्ति क्यं ब्रह्म कर्म स्वभावजम्॥४२॥शौचं तेजो धृतिर्दास्यं श्रद्धे वाप्यपलाय
नम्॥दानमीश्वरभावश्च सात्त्विकं कर्म स्वभावजं॥४३॥कृषिगोरस्यवाणिज्यं वैश्यकर्म
स्वभावजम्॥परिवर्त्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजं॥४४॥स्वेत्वे कर्म रापभिरतः संसि
द्धिं लभते नरः॥स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विंदति तच्छृणु॥४५॥यतः प्रवृत्तिभूतानां ये

॥राम॥

॥५॥

न सर्वमिदं ततं॥स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विंदति मानवः॥४६॥श्रेयान् स्वधर्मो वि
गुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात्॥स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषं॥४७॥सहजदु
र्मको नैयसदोषमपि न त्यजेत्॥सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवाहताः॥४८॥अ
सक्तबुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगतस्पृहः॥नेकैर्कर्मसिद्धिं परमां स न्यासेनाधिगच्छति
॥४९॥सिद्धिं प्राप्नो यथा ब्रह्म तथाप्नोति निबोध मे॥समासेनैव कौंतेय निष्ठा ज्ञानस्य याप
रा॥५०॥उद्ध्या विशुद्धया युक्तो धृत्वात्मानं नियम्य वा॥शब्दादीन् विषयांस्त्यक्त्वा रागद्वेषो
द्युदस्य वा॥५१॥विविक्तसेवी लघ्वाशी यत वाक्कुर्यात्मानसः॥ध्यानयोगपरे नित्यं वै

॥भाग॥

॥५८॥

राग्यं समुपाश्रितः ॥५२॥ अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रोधं परिग्रहम् ॥ विमुञ्च निर्ममः
शांतो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥५३॥ ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मानशो बनि न कांक्षति ॥ समः स
र्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते परम् ॥५४॥ भक्त्या मामभिजानाति यावन् यश्चास्मितत्वतः
॥ ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनंतरम् ॥५५॥ सर्वकर्माणि भवन्ति मे साक्षात्
अयः ॥ मत्प्रसादाद्वाप्नोति शाश्वतं पदमव्ययम् ॥५६॥ वेन सा सर्वकर्माणि भवन्ति मे
स्य मत्परः ॥ बुद्धियोगमुपाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव ॥५७॥ मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्र
सादात्तरिष्यसि ॥ अथ वेत्त्वमहंकारान्न श्रोष्यसि विनश्यसि ॥५८॥ यदहंकारमा

॥रामः॥

॥५८॥

श्रित्य न यो त्यजति मन्यसे ॥ मिथ्यैव व्यसायस्ते प्रकृति त्वां नियोष्यति ॥५९॥ स्वभाव
येन कीर्तयेनि बद्धः स्वेन कर्मणा ॥ कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात् करिष्यस्य वशो पितृ ॥६०॥
ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशोऽर्जुन तिष्ठति ॥ भ्रामयन् सर्वभूतानि यंत्रारूढानि मायया ॥
॥६१॥ तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ॥ तत्प्रसादात्परां शान्तिं स्थानं प्राप्स्यसि शा
श्वतम् ॥६२॥ इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया ॥ विमर्शयेत्तदशो बोलयथेच्छसि
तथा कुतः ॥६३॥ सर्वगुह्यतमं भूयः शृणु मे परमं वचनम् ॥ इष्टोसि मे हृत् मित्रितो वक्ष्या
मि ते हितम् ॥६४॥ मन्यना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कृत्य ॥ मामेवेष्ट्यसि मत्संते प्रति

॥ भागा ॥

॥ ५५ ॥

जानेप्रियोसिमे ॥ ६५ ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणां ब्रज ॥ अहं त्वां सर्वपापेभ्यो
मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ ६६ ॥ इदं तेनातपस्कायनाभक्ताय कदाचन ॥ नवाशुश्रूषवे
वाचं नवमां यो भ्यस्रयति ॥ ६७ ॥ य इदं परमं गह्वं मद्भक्तेषु भिधास्यति ॥ भक्तिं मयि परां
कृत्वा मामेवेत्यस्य संशयः ॥ ६८ ॥ नवतस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृतमः ॥ भवितान
वमेतस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥ ६९ ॥ अभ्येक्ष्यते वय इमं धर्मं संवादमावयोः ॥ ज्ञानय
जेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे मतिः ॥ ७० ॥ अद्वावाननसूयश्च शृणुयादपियो नरः ॥
सोऽपि मुक्तः शुभां लोकान् प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥ ७१ ॥ कश्चिदेतच्छ्रुतं पार्थ त्वयैका

॥ भागा ॥

॥ ५६ ॥

श्रेणवेतसा ॥ कश्चिदज्ञानसंमोहः प्रणष्टस्ते धनं जय ॥ ७२ ॥ अर्जुन उवाच ॥ न ह्यो मे
हः स्मृतिर्लब्धा त्वत्प्रसादान्मया श्रुता ॥ स्थितोऽस्मि गतसंदेहः करिष्ये वचनं तव ॥ ७३ ॥
॥ संजय उवाच ॥ इत्थं वा सुदेवस्य पार्थस्य वमहात्मनः ॥ संवादमिममश्रोष मद्भु
तं रो महर्षिणाम् ॥ ७४ ॥ आसप्रसादाच्छ्रुतवानेतदुत्तमं परं ॥ योगं योगेश्वरात्कृ
त्वात्साक्षात्कथयतः स्वयम् ॥ ७५ ॥ राजसंस्मृत्यसंस्मृत्यसंवादमिममद्भुतं ॥ केश
वार्जुनयोः पुराणं हृष्यामिव मुहुर्मुहुः ॥ ७६ ॥ तत्र संस्मृत्य संस्मृत्य रूपमत्यद्भुतं हरेः
विस्मयो मे महान् राजन हृष्यामिव पुनः पुनः ॥ ७७ ॥ यत्र योगेश्वरः कृत्वा यत्र पा

॥ भगवत् ॥

॥ ६० ॥

यो धनुर्धरः तत्र श्रीविजयो भूतिर्ध्वानी निर्मतिर्मम ॥ ७८ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूप
निषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे मोक्षसंन्यासयोगो नाम
ष्टादशोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ स्वस्ति श्रीशाके ७६३ मासे १ पसे तु ज्येष्ठ कृष्ण पंचम्यां सो
मवासरे लिखितं राजीवलोचनसर्मणा समाप्तं भगवद्गीतासु पंहरिणोक्ता य
द्वसंपदभृष्टमात्राहीनं तु यद्भवेत् ॥ तत्सर्वं रसमे देव प्रसीद परमेश्वर ॥ १ ॥
लुब्धा धनमयं विश्वं कामुका कामिनी मयम् ॥ नारायण मयं धीरा पश्यंति ज्ञान
वस्तुतः ॥ १ ॥ गीता गीता वक्तव्या किमन्यैः वास्त्रसंग्रहेः ॥ अतस्तनरकंधोरं गीता

रामः

६०

॥ भगवत् ॥

॥ ६१ ॥

ध्यायी न पश्यति ॥ गीतानामसहस्रं वस्तवराजमनुस्मरतिः ॥ यस्य कुसौतुवर्तेत सर्वे
नारायणः स्वयम् ॥ १ ॥ कायेन वा वा मनसेन्द्रियैर्वा बुद्ध्यात्मना वा नुस्मरति स्वभावा
त् ॥ करोमि यद्यत्सकलं परस्मै नारायणायेति समर्पयामि ॥ इति संकल्पयेत् शुभं

रामः

६१

आशा सरस्वती

1.206

ASNA ARCHIVES